

ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛИСТИКИ
МОСКОВСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ М. В. ЛОМОНОСОВА

СТИЛИСТИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ
МЕЖДУНАРОДНОГО КОМИТЕТА СЛАВИСТОВ

ISSN 2312-9751

Ежегодный международный научный журнал

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СТИЛИСТИКИ

№ 8

Факультет журналистики
Московского государственного университета
имени М. В. Ломоносова

Москва 2022

Književna metastilistika i metapoetika U Srbiji NA RAZMEĐU XX I XXI VIJEKA

Analiza je posvećena (a) razvoju književne metastilistike (discipline koja proučava stilistiku književnog djela, književni (književnoumjetnički) stil, stilistički potencijal književnih rodova, vrsta, pravaca, stilističke postupke, ekspresivnost i dr.) i (b) metapoetike (discipline koja istražuje poetiku – unutrašnju, umjetničku organizaciju i strukturu teksta) Srbije u periodu od 1970. do 2020. godine. Prvi dio rada odnosi se na tumačenje književne stilistike i njenog centralnog djela: književnoumjetničkog stila (posebno tzv. beogradskog stila), a u drugom se govori o metapoetici sa težištem na prirodi metapoetičkih pravaca, osnovnih pojmova i vrsta analize (kao što su makro- i mikropoetika, imanentna poetika, eksplicitna poetika, implicitna poetika, autopoetika, individualna poetika).¹

Ključne riječi: metastilistika, metapoetika, stilistika, poetika, stilska diferencijacija, stil, funkcionalni stil, lingvostilistika, književna stilistika, lingvistika, teorija književnosti, Srbija, XX i XXI vijek

Бранко Тошовић

(Универзитет имени Карла и Франца в Граце, Австрија)

ЛИТЕРАТУРНАЯ МЕТАСТИЛИСТИКА И МЕТАПОЭТИКА В СЕРБИИ НА СТЫКЕ XX И XXI ВВ.

Анализ посвящен (а) развитию литературной метастилистики (дисциплины, изучающей стилистику литературного произведения, литературный стиль, точнее литературно-художественный стиль, стилистический потенциал литературных родов, жанров, направлений, стилистические приемы, экспрессивность и т. д.) и (б) метапоэтики (дисциплины, изучающей внутреннюю, художественную организацию и структуру текста) Сербии в период с 1970 по 2020 гг. Первая часть посвящена толкованию литературной стилистики и ее центральной части: литературно-художественного стиля (особенно так называемого белградского стиля), вторая – метапоэтике с акцентом на суть метапоэтических направлений, основные понятия и виды анализа (таких как макро- и микропоэтика, имманентная поэтика, эксплицитная поэтика, имплицитная поэтика, автопоэтика, индивидуальная поэтика).

¹ Detaljnu analizu razvoja srpske poetike i književne stilistike u periodu od 1975. do 2020. izvršila je Milena Poučki u okviru monografije Stilističke komisije Međunarodnog Slavističkog komiteta slavista (knjiga treba da izađe iz štampe 2023) pa stoga ovdje neće biti doticana pitanja koja su u njoj razmatraju.

Ключевые слова: метастилистика, метапоэтика, стилистика, поэтика, стилистическая дифференциация, стиль, функциональный стиль, лингвостилистика, литературная стилистика, языкознание, теория литературы, Сербия, XX и XXI вв.

Branko Tosovic
(University of Graz, Austria)

LITERARY METASTYLISTICS AND METAPOEETICS IN SERBIA AT THE CROSSROADS OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES

The analysis is dedicated to the development of literary metastylistics (discipline that studies the stylistics of a literary work, literary style, more precisely literary art style, stylistic potential of literary genres, types, directions, stylistic procedures, expressiveness, etc.) and metapoetics (discipline that studies poetics – internal, artistic organization and text structure) of Serbia in the period from 1970 to 2020. The first part deals with the interpretation of literary stylistics and its central work: literary and artistic style (especially the so-called Belgrade style), and the second deals with metapoetics with a focus on the essence of metapoetic directions, basic concepts and types of analysis (such as macro and micro poetics), immanent poetics, explicit and implicit poetics, autopoetics, individual poetics).

Key words: metastylistics, metapoetics, stylistics, poetics, stylistic differentiation, style, functional style, linguistic stylistics, literary stylistics, linguistics, literary theory, Serbia, 20th and 20th century

O. Nauku o stilistici i poetici (posebno neke njihove oblasti, discipline i pravci) s kraja XX i početka XXI vijeka karakterišu tri procesa – intradisciplinarna konsolidacija, terminološka diferencijacija i intrakategorijalna determinacija. Konsolidacija se ispoljava u tome što su istraživanja, temeljno zasnovana tokom XX vijeka, omogućila da se u vrijeme eksplozije informacije i ekspanzije naučno-tehnološke revolucije, posebno kompjuterazacije i internetizacije, konačno stabilizuju stilistika i poetika kao naučne discipline koje nazivamo metastilistikom i metapoetikom. Diferencijacija se očituje u tome što je nastupio momenat terminološkog razgraničenja onoga što do tada nije razlučivano, ili nije moglo biti razdvajano, a što je savremeno stanje zahtijevalo i što je dolazilo kao neophodnost. Determinacija se manifestuje u tome što se zahvaljujući uspješnoj konsolidaciji osjetila potreba da se precizira pojmovni i kategorijalni aparat. Iako je XX stoljeće bilo u stilistici turbulentno, a u njegovoj drugoj polovini krizovito zbog smjene istraživačkih paradigmi i pokušaja njenog potiskivanja kao naučne oblasti i ekspanzionističkih tendencija (više spontanog nego organizovanog karaktera) u novonastalim pravcima (kao što je diskursna lingvistika), period od 1970. do 2020. može se smatrati konsolidacijom južnoslovenske stilistike. Potvrda tome jeste i istraživanje srpske metastilistike i metapoetike. Ono je, pored konsolidacije, ukazalo i na drugu bitnu odrednicu datoga razdoblja – diferencijaciju. Kada su se stilistika i poetika kao nauke učvrstile i prilagodile novoj tehnološkoj revoluciji, posebno revoluciji koju je sa sobom donio internet, sazrelo je vrijeme da se neke bitne stvari u njima preciziraju i razgraniče, a u cilju unošenja reda u teoriju i praksu te radi efikasnijeg i produktivnijeg proučavanja. I na hijerarhijskom vrhu nalazilo se ono što je podlijegalo diferencijaciji i determinaciji, a to su, prije svega, predmet proučavanja i disciplina koji taj predmet proučava i koji su označavani istim terminom: *stilistika*, odnosno *poetika*. U ovome periodu pokazalo se da je došlo vrijeme za (1) primarnu diferencijaciju – razlikovanje predmeta istraživanja i discipline koja ga proučava, konkretno: (a) stilistike kao objekta analize i stilistike kao naučne oblasti, (b) poetike kao objekta analiza i poetike kao naučne oblasti. Ti su termini bili dvoznačni i

podrazumijevali su nepodudarne kategorijalne pojmove. Terminološka dvosmislenost nije u nauci poželjna pa ona nastoji da oznake, gdje je god to moguće, jednoznačno funkcionišu. Takva nominacijska dvosmislenost neutrališe se uvođenjem (1) naziva za disciplinu *metastilistika* (nauka o stilistici ili *stilistologija*) i *metapoetika* (nauku o poetici ili *poetikologija*) i (2) ostavljanjem termina *stilistika* i *poetika* za nominaciju predmeta istraživanja: kao što su (a) stil, stilsko/stilistička jedinica, stilem, stilsko/stilističko sredstvo, stilističko značenje, stilistička kategorija, stilistički/stilski postupak, (b) poetička/umjetnička struktura teksta, poetonema (osnovna jedinica poetike), poetomema (motiv, tema poetike), poetički/umjetnički postupak, umjetničko vrijeme, umjetnički prostor i sl. Dakle, metastilistika (*stilistologija*) predstavlja naučnu disciplinu koja proučava stilistiku (stilističku/stilsku strukturu) i sve njene aspekte. Metapoetika (*poetikologija*) čini naučnu disciplinu koja analizira poetiku (strukturu umjetničkog teksta u svim njenim aspektima). Istraživanja u periodu od 1970. do 2020. ukazala su i na to da je neophodno izvršiti (2) sekundarnu diferencijaciju – (a) u okviru metastilistike (*stilistologije*) izdvojiti *stilologiju* (nauku o stilu), *stilematiku* (nauku o stilemama, odnosno stilističkim jedinicama), *stilonimiju* (nauku o nominacijskim aspektima u stilistici), *lingvistilogiju* (lingvistističku *stilologiju* o stilovima najrazličitije vrste), književnu *stilologiju* (analizu stila literarnog teksta), *stilometriju* (nauku o statističkom mjerenju stilističkih jedinica) i (b) u okviru metapoetike (*poetikologije*) izdvojiti *poetologiju* (nauku o unutrašnjoj poetici), *poetonomiju* (nauku o percepiranju umjetničke strukture), *poetomatiku* (nauku o poetemama – poetičkim jedinicama), *makropoetiku*, *mikropoetiku*, *lingvopoetologiju* (lingvističku *poetologiju*) i književnu *poetologiju* (analizu samo literarnog teksta) i (3) tercijalnu diferencijaciju razlikovanjem književne metastilistike i metapoetike. Dakle, stilonimski sistem imao bi jedan hiperonim: *metastilistika* (*stilistologija*) i tri hiponima: *stilologija*, *stilematika*, *stilonomija*, a poetonimski jedan hiperonim: *metapoetika* (*poetikologija*) i tri hiponima: *poetologija*, *poetomatika*, *poetonomija*.

1. Ovakva razgraničenja čine se posebno korisnim i produktivnim u analizama u kojima se istovremeno razmatra razvoj discipline i razvoj njenog predmeta istraživanja, kao što je to u slučaj sa tumačenjem poluvjekovnog perioda metastilistike i metapoetike (1970–2020), jer korišćenje identičnog imena za disciplinu i za predmet te discipline u istom tekstu komplikuje razumijevanje, što se (terminološka dvosmislenost) može izbjeći upotrebom navedenih pojmova.

2. Čini se svrsishodnim da termin *poetika* prestane biti oznaka nauke o poetici i da se kao naziv discipline koja proučava poetiku koristi *metapoetika*, da se dakle *poetika* odnosi samo na predmet proučavanja (nastajanje, oblikovanje i funkcionisanje poetske strukture).² Time bi se poetici vratilo izvorno značenje (ars poetica), ona bi se očistila od nanosa koji su se vijekovima slagali na temeljni, iskonski, sloj,

² Pod poetologijom neki podrazumijevaju naučnu poetiku i opštu teoriju poezije. Kao termin *poetologija* se u srpskoj nauci o književnosti pojavila najranije osamdesetih godina, iako je u zapadnoj nauci upotrebljavana još od šezdesetih godina (uglavnom kao sinonim za *poetiku*), ali još uvijek poetologija nije zaživjela kao posebna disciplina jer nema svoje strogo određeno, razmeđeno sa poetikom, mjesto, pa se, kao i poetika, koristi čas u užem čas u širem značenju. U njemačkoj nauci o književnosti *poetologija* je počev od 80-tih godina XX vijeka jedan od češće korišćenih termina i to obično kao sinonim za *poetiku* i za različita učenja o pjesničkom umijeću. U ruskoj nauci pod poetologijom neki imaju u vidu poetiku pojedinih pjesnika (imamo u vidu radove Svetlane Fedotove i A. A. Žitenjeva). Staniša Tutnjević je predložio razlikovanje *poetike* i *poetologije*: «[...] čini se da bismo ono što se odnosi na organizaciju književnog teksta mogli da imenujemo užim terminom p o e t i č k o g istraživanja, dokbi širi pojam p o e t o l o š k o istraživanje pokrivalo cjelovitost nastanka, strukturiranja i funkcionisanja književnog djela» (Tutnjević 2007: 37). Tutnjević ističe da je u književnoj praksi *poetologija* ostala ne primijećena iako se sporadično koristila. Uglavnom se radilo o sinonimskoj upotrebi *poetika* – *poetologija*, odnosno spontanosti (upotrebi oblika *poetika/poetološko*), nerazgrađenom stavu ili pojmovnim improvizacijama i nebrižljivosti (Tutnjević 2007: 24). Ovaj termin susrećemo u radovima niza savremenih autora kao što su: Milan Radulović 1998³, Dragiša Živković 1999³, Radomir V. Ivanović 2000³, Nikola Stipčević 2000³, Radovan Vučković 2000³.

oslobodila bi se značenja discipline i odnosila samo na istraživački predmet, dakle, imali bismo *poetiku* kao predmet i *metapoetiku* kao nauku o izučavanju toga predmeta. *Poetika* bi dolazila kao unutrašnja organizacija književnog teksta u svim njenim aspektima sa konačnim zbirom jedinica (ono što je ukodirao ne može se više proširivati ili sužavati), a *metapoetika* sa beskonačnim zbirom jedinica (ono što se dekodira jer se u poetici, unutrašnjoj organizaciji umjetničkog teksta u svakom novom vremenu percepcije i interpretacije nalazi nešto novo, književni tekst vječno nudi inovacije, koje ne moraju biti ukodirane od strane autora). *Poetika* bi bila sastavljena od *intrapoetike* (unutrašnje, strukturne, imanentne), *ekstrapoetike* (poetike autora, poetike čitaoca i dr.), *implicitne poetike*, *eksplicitne poetike*, *poetonomije*³ (percipiranje, čitanje, dekodiranje umjetničke strukture konkretnog djela, pisca, pravca, epohe, nacionalne književnosti, npr. poetonomija čitaoca, recipijenta, opservatora....), *poetonimije* (imenovanje onoga što obuhvata poetika), *poetomatike* (analiza poetonema). Tu je i *parapoetika* – istraživanja koja u naslovu imaju riječ *poetika*, a u suštini se radi više ili isključivo o širem književnom tumačenju koje malo šta ima od prave (u uskom smislu) metapoetike. U ovom sistemu mogu naći svoje mjesto i drugi termini koji se spominju i koriste u literaturi: *metapoetologija*, *poetropija*, *poietika*, *poiesis* i dr.

3. *Poetika* je u ovome periodu doživjela sudbinu stila i diskursa – ona se toliko široko koristila za oznaku različitih pojmova (označava je ponekad sve ono što obuhvata jedan književni tekst) da je počela gubiti terminološku vrijednost. I kao što se u slučaju funkcionalnih stilova (a) trebalo suprotstaviti mehaničkom korištenju toga termina za sve ono što se odnosi na stil, tako je i u slučaju poetike (b) valjalo pružiti otpor tokovima koji su vodili rasplinjavanju pojma poetika i njegovom pretvaranju u pomodnu riječ čime je gubila svoju autentičnost, svoj «identitet», a valjalo je težiti da se sačuva njeno iskonsko, imanentno, autohtono značenje. Suština poetike leži u umjetničkom oblikovanju književnih fenomena kakvi su, prije svega, siže, umjetnički motiv, kompozicija,

³ Termin *poetonomija* koristi se u filozofiji kao sinonim za *metapoetologiju*.

umjetnički lik, umjetničko oblikovanje prostora i vremena.⁴

4. Iako lingvostilistika, književna stilistika i poetika imaju dosta podudarnosti i sličnosti (podrazumijevaju, na ovaj ili onaj način, umjetnički, slikoviti, ekspresivni i izražajni način kazivanja), one se bitno razlikuju u nizu elemenata i aspekata. Lingvostilistika se diferencira od poetike time što proučava jezička sredstva pomoću kojih se postiže ekspresivnost, slikovitost, raznovrsnost i ostali vrednote umjetničkog teksta, a od književne stilistike orijentacijom i na druge funkcionalne stilove (publicistički, naučni, administrativni, razgovorni), s tim što književnoumjetnički stil proučavaju obje discipline: lingvostilistika sa aspekta ekspresivnosti i izražajnosti jezičke strukture, a književna stilistika sa aspekta književnih rodova, vrsta, formacija i individualne realizacije. Književna stilistika ima kao predmet stil u svim njegovim ekspresivnim i izražajnim dimenzijama (stil autora, stil junaka, stil epohe, stil razdoblja, stil pravca i sl.). Poetika je orijentisana na umjetničko oblikovanje poetičkih dijelova/aspekata književnog teksta. Književna stilistika polazi od književnog teksta kao stilističkog fenomena, a poetika od književnog teksta kao umjetničke suštine (umjetničkog oblikovanja i strukture). U fundamentalni trougao: poetika – književna stilistika – lingvostilistika uklinjuju se (a) druge bliske ili srodne oblasti kao što je retorika, estetika, semiotika i (b) izvan filologije: teorija informacije (proučavanje kvaliteta i kvantiteta estetske informacije), kibernetika (nauka o opštim zakonitostima upravljanja, primanja i prenošenja informacije), filozofija (posebno hermeneutika), logika, psihologija, matematika (matematička poetika).

5. U ovome periodu istaknuta je aktuelnost drugih razgraničenja. Recimo, Novica Petković je pisao o neophodnosti diferenciranja poetike i lingvistike (Petković 1972: 38). On je konstatovao da razvoj odnosa između lingvistike i poetike ide u pravcu paradoksalne situacije u kojoj te dvije discipline sve više ukazuju

na potrebu za uzajamnim razgraničavanjem, ali istovremeno im metodi postaju sve bliži. U tumačenju funkcionalnostilske diferencijacije jezika potencirano je strogo razlikovanje stila i funkcionalnog stila (Tošović 1988, 2002).

6. Na stilistiku od 1970. do 2020. godine dosta su uticali stilistički pravci, škole, metodi i tokovi iz (a) toga razdoblja, (b) vremena nakon Drugog svjetskog rata, (c) prve polovine XX i kraja XIX vijeka. Odlučujući zaokret učinjen je (1) napuštanjem pozitivističkog tumačenja književnog djela (obraćanjem pažnje, prije svega, na autorovu ličnost, društvene okolnosti) i psihologizma, (2) stavljanjem u težište djela i njegove imanentne strukture, (3) razmatranjem teksta kao zatvorene strukture od strane, prije svega, ruskih formalista, pristalica Praškog lingvističkog kružoka, Moskovskog lingvističkog kruga i Tartusko-moskovske semiotičke škole. Kada su u pitanju lingvostilistička, književnostilistička i poetička strujanja, period od 1970. do 2020. u Južnoslaviji obilježili su tri suštine novine. Dok su početak, sredina i kraj 80-tih godina XX vijeka markirani zasnivanjem i razvojem funkcionalne stilistike, početkom, sredinom i krajem 90-tih godina XX vijeka komunikacija se sve više selila iz offline prostora u online prostor, što je potaklo metastilistiku da se sve više usmjeri na online stvaralaštvu pa je kao rezultat nastala internet-stilistika, koja se bavi ekspresivnim, izražajnim i funkcionalnim osobenostima pismenih i usmenih tekstova čije je funkcionisanje bilo povezano isključivo sa internetom kao njihovom ekskluzivnom prostorom postojanja. U drugoj deceniji XXI vijeka vještačka inteligencija dostigla je takav stepen razvoja da je mogla proizvoditi stilske raznovrsne smisaone tekstove (a prošlo je svega tridesetak godina od početka široke kompjuterizacije i internetizacije). To je dovelo do stvaranja nove stilističke discipline – generatorske stilistike (nazvane po mehanizmu za automatsku proizvodnju tekstova – generatoru koji neki nazivaju automat, robot, algoritam i dr.).

7. Metastilistička terminologija toliko se proširila da se u okviru stilonimije (koja se bavi nominacijom stilističkih pojava i koja ima stilonim kao osnovnu jedinicu) nametnulo razlikovanje stilonema (jedinice stilistike) i stilema (jedinice stila; taj se termin koristio u

⁴ Predmet poetike ne bi trebalo da bude, recimo, psihološka priroda, karakter i ponašanje jednog junaka, kao što je Mustafa Madžar, Anika, Alija Đerzelez (da uzmemo samo Andrićeve likove kao primjer), već umjetnički način na koji su oni prikazani.

ovome periodu od strane nekih stručnjaka za oznaku osnovne ili bilo koje jedinice u stilistici).

I. Metastilistika

8. Srpska metastilistika (nauka o stilistici) bila je u datome periodu okupirana nizom važnih stilističkih problema i aspekata, svojim kategorijalnim aparatom i terminologijom. Jedna od polaznih tačaka u metastilistici ovoga razdoblja jeste definisanje pojma književna stilistika. Radoje Simić (1938–2020) ističe da stilistika književnosti objedinjuje stilistiku jezika i stilistiku umjetnosti uopšte (Simić 1991: 290). On se ne slaže sa mišljenjem da ove dvije discipline predstavljaju zasebne nauke, koje je, kako kaže, najoštrije formulisao V. V. Vinogradov razlikovanjem (a) stilistike jezika kao sistema sistemâ, (b) stilistike govora kao različitih oblika i pojava društvene upotrebe jezika i (c) stilistike umjetničke književnosti (Simić 1991: 288). Kao predmet stilistike Milivoj Pavlović (1891–1974) ističe proučavanje stila, načina realizovanja govora u komunikativnoj funkciji, posebno način književnog uobličavanja umjetničkih vrijednosti kvalitetima i dinamikom jezičkih sredstava (Pavlović 1969: 7). U *Rečniku književnih termina* izostalo je navođenje književne stilistike i njeno razgraničenje u odnosu na poetiku, teoriju književnosti, teoriju stiha i sl. (Živković 1992). Na razvoj stilistike od 1970. do 2020. uticalo je Živkovićevo tumačenje stilistike i književnosti bazirano na stavu da je stilistika jezička nauka (Živković 1958: 31).

9. Drugo bitno razgraničenje tiče se književne stilistike i poetike. Radoje Simić (1938–2020) konstatuje da stilistika gleda na strukturu i funkcije jezičkog znaka kao na instrumentalne oblike, a poetika u jeziku otkriva mogućnosti i mehanizme umjetničke komunikacije (Simić 1991: 290).

10. U hijerarhiji stilističkih pitanja kojima se bavila srpska metastilistika u periodu od 1970. do 2020. godine važno mjesto zauzima književno umjetnički stil (koji neki nazivaju književnim stilom, jezikom književnosti, poetskim stilom u širem smislu) itd. O tome predmetu istraživanja postoji mnogo više ocjena nego o samoj disciplini. Novica Petković (1941–2008) konstatuje da književni stilovi nastaju, nestaju i ponovo vaskrsavaju tako što uspostavljaju, kanonizuju, razrušuju i

ponovo vaskrsavaju takav sistem (Petković 1975^a: 164). Za Petkovića «stil [...] u okviru poetskog diskursa nije ništa drugo do konkretan izbor određenih jezičkih aspekata koji je sam po sebi nužno semantizovan, a to znači da upravo ti izabrani aspekti postaju predmet perceptivnog procesa kao izvora književnog značenja» (Petković 1975^a: 177). Petković smatra da nema generičke razlike između poezije i proze, jer se i u jednom i u drugom slučaju «književni predmet jezički konstituiše tako što jezički znak vodi do vanjezičkog predmeta označavanja kroz poseban plan koji određuju pravila književno-stilskog koda» (Petković 1975^a: 436). Ako se posmatra sinhronički, poetska forma je za ovoga autora statična: ona je u sebi organizovana, smislena i zatvorena; ukoliko se pak posmatra dijahronički, forma je dinamična: ona se iz jedne u drugu socijalno-istorijsku epohu mijenja i prilagođava (Petković 1972: 7). Kao bitne odlike književnoumjetničkog stila Milivoj Pavlović ističe princip adekvatnosti (u književnom djelu između pisca i čitaoca postoji slika situacije i situacione uslovljenosti, a postoji i realizaciona tematska vrijednost), princip jasnosti i preciznosti (koji je dragocjen, neophodan u naučnom stilu a često veoma koristan u literarnoj prozi pri opisu situacije), princip dinamičnosti i emocionalne boje, koja je veoma značajna za dinamizam stila, jedinstvo (harmoničnost u izražajnoj cjelini i u odnosu elemenata prema cjelini), princip evolutivnosti koji objašnjava, često, izrazite pojave u razvoju stila pojedinih pisaca, diferenciranost stila kao princip koji odgovara specifikaciji književnih rodova (Pavlović 1969: 15–18). Pod stilom Dragiša Živković podrazumijeva način izražavanja, a pod stilom u književnosti «jedinstvo svih mislilačkih, osećajnih i ostalih duhovnih sposobnosti jednog pisca izraženih u njegovu delu jedinstvenim načinom koji je svojstven samo tom piscu i koji se ogleda i u izboru predmetâ koje opisuje, i u stavu koji on prema njima zauzima, i u odabiranju jezičkih sredstava kojima on taj stav izražava, počevši od glasova i reči pa do oblika i ritma njegove rečenice, i u načinu kako on kombinuje svoje slike i likove, kako stvara celovito delo od tih pojedinačnih elemenata» (Živković 1958: 20). Tu definiciju autor sažima u kratku misao: «stil je jedinstvo sadržine i forme u književnom

delu». Milosav Ž. Čarkić (1948–) daje opšte osobine ovoga stila i ukazuje na to da jezik umjetničke književnosti predstavlja širu pojavu nego što je to književni jezik (Čarkić 2002: 147) i da se u književnoumjetničkom stilu kao materijal pojavljuje cio jedan nacionalni jezik sa svim bogatstvom smislenih i izražajnih sredstava (Čarkić 2002: 148). Autor se priklanja onim istraživačima koji smatraju da književnoumjetnički stil zauzima posebno mjesto u sistemu funkcionalnih stilova, prije svega svojom estetsko-komunikativnom funkcijom. Tihomir Petrović (1949–) ističe da književni stil prate suvišni elementi i strukturna redundanca te dodaje da ga karakteriše dekomponovanje izraza, upotreba dopunskih, alternativnih iskaza, dodatnih informacija i njihovo uvišestručavanje (Petrović 2009: 129). Po njegovim mišljenju, ovaj se stil ispoljava kao emocionalno-afektivni i mentalni diskurs u odstupanju od normi, u narušavanju ili strukturiranju, u «naširokom» opisivanju i onda kada bi se željeno moglo jednostavnije reći. Branko Tošović (1949–) smatra da književnoumjetnički stil predstavlja sastavni dio sistema funkcionalnih stilova i da ga iz toga sistema ne treba isključivati (Tošović 1988, 2002). U centru njegove pažnje nalazi se estetski odnos, estetski doživljaj svijeta, estetsko značenje, estetska informacija, estetika umjetničkih postupaka i stilistički modeli (strukturnolingvistički, matematički, semiotički, sferični i dr.).

11. Specifičnost srpske stilistike ovoga perioda jeste izdvajanje jednog urbanog načina izražavanja u književnosti i njegovo tumačenje kao značajne pojave. Radi se o beogradskom stilu. Pavle Ivić smatra da je taj «stil» najjasnije uočljiv u eseistici, književnoj kritici i srodnim oblastima proze, ali da nije vrsta stila u pravom smislu te riječi.⁵ Izdvajanje beogradskog stila predstavlja značajnu novinu u srpskoj književnoj stilistici

datoga perioda (1970–2020) pa se pojavio niz analiza posvećenih ovome pitanju. Ono je posebno široko zahvaćeno člankom Milana Protića «Beogradski stil» u srpskoj književnosti (Protić 2006). Autor izvlači nekoliko zaključaka. 1) Beogradski stil se odnosi isključivo na prozu. 2) Prvo djelo napisano beogradskim stilom jeste *O Bomaršeu* Bogdana Popovića. 3) Beogradski stil se u razvoju nije zadržao na osnovama koje je ustanovio Bogdan Popović. 4) Taj stil nije nastao, a nije ni ostao, ograničen na književnost, već je postao univerzalna forma u kojoj se iskazivao srpski pisani jezik. 5) Od četvorice rodonačelnika beogradskog stila (Bogdana Popovića, Jovana Skerlića, Jovana Dučića i Slobodana Jovanovića) književnik u užem smislu bio je jedino Jovan Dučić i njegova proza «neosporno ulazi u red najsvetlijih primera 'beogradskog stila'» (Protić 2006: 82). 6) Odjek beogradskog stila osjećao se u srpskoj književnosti tokom prvih decenija poslije Drugog svjetskog rata pa je najveći dio srpske poslijeratne književnosti pisan u toj tradiciji, ali stilskeg napretka nije bilo. Tu sliku donekle popravljaju Ivo Andrić u beletristici, Radovan Samardžić u istoriografiji i Borislav Mihajlović Mihiz u književnoj kritici. 7) Beogradski stil je, u smislu jednog estetskog i književnog pokreta, postepeno iščezavao da bi na kraju prestao da postoji. 8) Novi talas imenovan *postmoderizmom* nije «udario novim stilskeg putevima» (Protić 2006: 86). 9) Odbacivanje beogradskog stila potonulo je u «nedarovitost, dosadu i staromodnost». 10) Srpska kultura, ukupno uzev, a srpska književnost naročito, već dugo vremena propada, gubeći trku s vremenom i nekadašnjim piscima: «Pad 'beogradskog stila' u zaborav najslikovitije svedoči o tome da je ovaj oštar sud, nažalost, sasvim ispravan.» (Protić 2006: 87).⁶

12. Krajem šezdesetih i tokom sedamdesetih godina XX vijeka pojavio se pravac koji je dobio naziv *proza novog stila* (pored drugih termina kao što su *stvarnosna proza*, *stvarnosno-kritička proza*, *proza obnovljenog realizma*), a njegovi su nosioci nazvani *novostilistima*. Ta je novina došla nakon radikalne modernizacije proze početkom i sredinom šezdesetih godina XX stoljeća. Gotovo su svi «novostilisti»

⁵ Jedan od prvih koji je o njemu pisao bio je Jovan Skerlić (1914). Drugi rad (objavljeni referat) pod naslovom *O beogradskom stilu* dolazi šest godina kasnije (1920) iz pera Isidore Sekulić (Sekulić 2010: 92–100). Godine 1934. pojavio se u beogradskoj *Stampi* br. 123 članak Momira Veljkovića pod nazivom *Beogradski stil*, koji je toliko zainteresovao Aleksandra Belića da je napisao tekst sa istim nazivom (Belić 1951: 210–218).

⁶ O beogradskom stilu pisali su takođe Baščarević 2018, Đukanović 2018, Jovićić 2011, Milanović 2007, 2018, Milašinović 2018, Tjapko 2018.

priповjedači, a njihovi romani često sadrže izrazita obilježja pripovijedaka (Nikolić 2017).

13. U prvoj polovini 80-ih godina javlja se nešto što je imalo veliki odjek u slovenskom svijetu i šire: roman Milorada Pavića *Hazarski rečnik* (1984, v.: Pavić 2006), koji je predstavljao novinu i u svjetskoj književnosti. Njime je najsnažnije potenciran tek zasnovani žanr koji se može nazvati hipertekstualnim i koji pripada kategoriji nelinearnih književnih djela. Takvi su i drugi tekstovi Milorada Pavića – romani *Zvezdani plašt: Astrološki vodič za neupućene* i *Predeo slikan čajem Stakleni puž*, a takođe priča *Damaskin*, koja objedinjuje fragmente različitih funkcionalnih stilova. Od tada je postalo pomodnim pisanje dviju ili više verzija istoga teksta – ženske i muške, bijele i crne, beta... verzije i sl. (podsticaj je dao u prvom redu Milorad Pavić *Hazarskim rečnikom* trima verzijama – muškom, ženskom i «androgino», objavljenim u tri različita izdanja; Pavić 2006). Pavić je uveo nove modele književnog stvaranja u obliku horoskopa, gatalice, ukrštenice, astrološkog priručnika, romana igre, delta-romana i dr. Djela Milorada Pavića, Gorana Petrovića i dr. pripremili su teren za još jednu vrstu književnosti – virtuelnu, internetsku, o kojoj su se pojavile i prve monografije (Gordić-Petković 2004). Vrhunac takve orijentacije biće generatorska književnost koju autonomno proizvodi vještačka inteligencija (više o tome v.: Tošović 2018).

14. Najveći doprinos tumačenju stiha kao suštinskog dijela proznog književnoumjetničkog stila dali su Svetozar Petrović, Leon Koen, Novica Petković, Žarko Ružić i Milosav Čarkić. (a) Najznačajniji rad Svetozara Petrovića (1931–2005) svakako je monografija *Oblik i smisao: Spisi o stihu*, koja objedinjuje gotovo sve autorove radove iz oblasti teorije stiha (Petrović 1986), kao i odjeljak «Stih» u kolektivnoj monografiji *Uvod u književnost* (Petrović 1998: 283–334). Petrović se posebno osvrće na «brak» između lingvistike i nauke o stihu «sklopljen» u XX stoljeću zbog koga se javilo mišljenje (koje posebno zastupaju strukturalni lingvisti) da je teorija stiha samo dio nauke o jeziku, samo jedna od lingvističkih nauka (Petrović 1998: 22). On ističe da nije ispravno shvatati teoriju stiha kao jednu od lingvističkih disciplina jer se time problem stiha nikada ne bi mogao razumjeti

potpuno (za ovoga autora neodrživ je zaključak da je svaki problem stiha problem isključivo lingvistički). On potencira stav da stih, i poezija uopšte, nije samo proizvod jezika već i nasilje nad jezikom, da je stih skup postupaka kojim upravljaju konvencije ne jezične nego literarne prirode, konvencije koje mogu biti i stranoga porijekla i nadjezičnoga karaktera (Petrović 1986: 29) te iznosi konačan zaključak: «Teorija stiha ne može se zato plodno zamisliti kao lingvistička disciplina» (Petrović 1998: 29). (b) Novica Petković smatra da stih ulazi u prvorazredne tvorevine koje nam je usmena kultura uopšte ostavila u nasleđe (Petković 2006: 18). On konstatuje da stih podrazumijeva dva različita koda: prvi je prirodnojezički, a drugi metričko-ritmički. Autor ističe da postoji najtješnja veza između razvoja jezika i poezije: pjesnikova sloboda je određivana jezičkim granicama, a niko kao pjesnik i koliko pjesnik te granice ne pomjera (Petković 1972: 38). Ovaj književni teoretičar smatra da su u novije vrijeme lingvistički metodi gotovo potpuno ovladali poetikom, tako da je strukturalizam u poetici u stvari preuzeti lingvistički strukturalizam. Petković tvrdi da jezik poezije predstavlja opšti jezik ali specifično upotrijebljen, da se radi o osobenoj poetskoj upotrebi (Petković 1972: 39). On ukazuje na to da «nema ni jednog jedinog značajnog stiha koji se na neki način ne potvrđuje kao posuvraćeni jezik: stih upućuje na vanknjiževni, predmetni svet tako i utoliko ukoliko se potvrđuje kao vlastiti svet» (Petković 1975^a: 428). (c) Žarko Ružić je objavio dvije knjige iz stihologije: *Nad zagonetkom stiha* (1986) i *Srpski jamb i narodna metrika* (1975^b). Značajne su njegove natuknice o stihu u okviru *Rečnika književnih termina* – o metrici, antičkoj metrici, metričkom akcentu, metričkom stihu, versifikaciji, versetu, rimi i dr. (Živković 1992). Stih on definiše kao zgusnuti pjesnički govor u posebnoj ritmičkoj i zvukovnoj organizaciji i u grafičkom obliku nepunih redova, koje doživljavamo kao uporedive jedinice u kojim su riječi povezanije, istaknutije i bogatije smislom nego u prozi (Živković 1992: 808). (d) Važna je monografija Leona Kojena *Studije o srpskom stihu* (1996) u kojoj se razmatra odnos stiha i metra, struktura metričke teorije, prozodija klasističkog stiha, romantičarski i postromantičarski stihu. (e) Veću studiju (126 strana) o stilistici i poetici

Ćopićevog stiha napisao je Branko Tošović (2020: 11–137). U njoj se autor koncentriše na umjetničku vrijednost stihova, stilističke postupke, izražajno-slikovita sredstva (trope i figure). (f) Milosav Čarkić je autor dviju knjiga iz fonostilistike: *Fonika stiha* (Beograd 1992) i *Fonostilistika stiha* (Beograd 1995) koje se bave zapostavljenom fonostilističkom problematikom srpskog književnog jezika, tako da su te studije bile svojevrsni naučni prvenci u toj oblasti kod nas. Jedan od priloga fonostilistici predstavljaju četiri rada posvećenih analizi «zaumne» pjesme *Lili Lalauna* Iva Andrića (Tošović 2016^a, Tošović 2016^b, Tošović 2016^c, Tošović 2016^d). (g) Milan Đorđević je razmatrajući odnos matematičke lingvistike i pjesništva ponudio jedno od najoriginalnijih tumačenja poetskog teksta u obliku dijagrama u koje se smještaju (kao geometrijske figure, slike) pjesme J. V. Getea, Rajnera Marije Rilkea, Vol Valerija, Stanislava Vinavera, Momčila Nastasijevića, Vaska Pope, Borislava Radovića i dr. (Đorđević 1987).

15. U srpskoj metastilistici ovoga perioda dosta je urađeno na analizi stila pojedinih pisaca i njihovih djela (idiostilistici). Takva istraživanja mogu se podijeliti na tri dijela: (A) analize šire zasnovane (u njima se tumači jezik i stil kao neraskidiva cjelina, pri čemu je obično primaran jezik a sekundaran stil), (B) radovi u čijim se naslovima eksplicira da se radi samo u tumačenju stila, (C) radovi koji se bave stilom konkretnih književnih djela.

(A) U okviru individualne stilistike (idiostilistike, stilistike pojedinca, genetičke stilistike), stilistike individualnih stilova (idiostilova) najviše radova odnosi se na (a) stil Iva Andrića: jezik i stil (Miloš Kovačević 2013⁻, Milija Nikolić 1975⁻), Andrićev «europski» stil (Dušan Ivanić 2000⁻), epski i lirski stil proze (Dragiša Živković 1997⁻), stilske funkcije (Milivoj Alanović 2013⁻, stilistička sredstva (Marina Nikolić 2013⁻, 2019⁻), stilističke konstrukcije (Milka Nikolić 2012⁻; Jelena Petković 2011⁻; Strahinja Stepanov 2011⁻), poređenje (Marina Nikolić 2012⁻), generalizacije (Strahinja Stepanov 2014⁻), stilska vrijednost deminutiva (Milica Stojanović 2012⁻), tropi (Branko Tošović 2014⁻), figure (Branko Tošović 2014⁻), metafora u naslovima (Miloš M. Đorđević 2015⁻), stilska struktura eseja o Njegošu (Branko Tošović 2011⁻), publicistički stil (Aleksandar Milanović 2010⁻).

(b) Manje ima analiza posvećenih stilistici Branka Ćopića – pripovjedački stil (Borislav M. Nikolić 1960⁻), stilistika pripovijedanja (Branko Tošović 2012⁻), stilski aspekti upotrebe glagola kretanja (Ivana Lazić-Konjik 2014⁻), stilematički postupci ponavljanja (Milka Nikolić 2012⁻), stilska vrijednost fitonima (Marina Spasojević 2013⁻), stilska vrijednost zoonima (Bojana Tomić 2013⁻), komizam antroponima i kognomena (Marina Spasojević 2014⁻), humoristički stil (Hilda Urošević 2012⁻). (c) Treću grupu čine radovi u kojima se analizira stilistika drugih pisaca: jezik i stil Janka Đonovića (Jelena Bašanović Čečović 2017⁻), jezik i stil Radovićevih dramskih tekstova za djecu (Miloš Kovačević 2013⁻), jezik i stil Njegoševih djela (Miloje M. Rakočević 2004⁻), jezik i stil kneževskog dnevnika u romanu *Bez dna* Svetlane Velmar Janković (Ivana Živančev 2021⁻), jezik i stil Grigorija Božovića (zbornik, ur. Dragiša Božović 2006⁻), stil i jezik Arsena Diklića (Radomir Životić 1987⁻). Rijetki su prilozi vezani za neki period: jezik i stil poezije za djecu predzmajevskog perioda (Vladimir Vukomanović 2016⁻).

(B) Radovi o stilu bez ekspliciranja njegove jezičke komponente dosta su široko predstavljeni. Jedni od njih odnose se na p o e z i j u: stilistika preteritalnih oblika u rodoljubovoj poeziji Milana Rakića (Jelena Lukić 2021⁻), stilistika atributa u poeziji Milosava Tešića (Miloš Kovačević 2017⁻), stilistika poezije Novice Tadića (Miloš Kovačević 2021⁻), stilistika sintaksičkih konstrukcija u pripovijeci *Svadba* Iva Andrića (Milka Nikolić 2012⁻), stilistika fonijskih struktura u Andrićevoj *Travničkoj hronici* (Radoje Simić 2000⁻), stilistika i poetika Ćopićevog stiha (Branko Tošović 2021⁻), stilistika i poetika naslova u zbirci priča *Bašta sljezove boje* Branka Ćopića (Bojana R. Jevtović 2012⁻), drugi na p r o z u: bidermajerski stil romana Jakova Ignatovića (Dragiša Živković 1972⁻), stil Miroslava Egerića (Miloš Đorđević 2013⁻), stilistika priča o riječima Mira Vuksanovića (Miloš Kovačević 2019⁻), komični stil u niškoj prozi Stevana Sremca (Goran Maksimović 2004⁻), lirski pripovjedački stil Antonija Isakovića (Violeta Jovanović 2006⁻), stil istorijske proze Alekseja N. Tolstoja (Branimir Čović 1991⁻), pjesnički stil u djelu *Zlatno runo* Borislava Pekića (Dobrivoje Stanojević 2002⁻, 2003⁻), istorijska stilizacija u romanu A. N. Tolstoja Petar Prvi (Tošović 1978⁻, 1979⁻, 1980⁻).

1984, 1986), sintaksa i stilistika upitnih iskaza u romanu *Gospodska ulica* Ranka Risojevića (Miloš Kovačević 2012), stilistika pripovijedanja u stvarnosnoj prozi Dobila Nenadića (Milka Nikolić 2017), značenje i stilistika priloga u romanu *Kukavičja pilad* Labuda Dragića (Ilijana Čutura 2017). Najmanje ima analiza posvećenih d r a m i: stilistika dijaloga u drami *Noć punog mjeseca* Jovana Sprema (Milka Nikolić 2015). Niz radova tiče se stila pojedinih autora: stil Miroljuba Sekulića (Žarko Gavrilović 2007), Desankin i Popin stil (Zlatko Pangarić 2007), Dedinčev stil (Aleksandar Milanović 2014), Vukov stil u srpskoj književnoj tradiciji (Dušan Ivanić 2009), individualni stil Dragana Jovanovića Danilova (Rade M. Vučićević 2002), stil Miodraga Bulatovića (Mirko Jakovljević 2018), stil Predraga M. Jašovića (Miloš Đorđević 2018), umjetnički stil Petra Kočića (Goran Maksimović 2005), pripovjedački stil Rastka Petrovića (Vuk Filipović 1969).

II. Metapoetika

16. O teoriji poetike, njenim pojedinim vrstama i načinima konkretne realizacije srpska metapoetika dala je niz značajnih studija. Nikola Cvetković definiše poetiku kao teorijsko-stvaralačku disciplinu o opštim i suštinskim pitanjima umjetničkog djela u totalitetu (Cvetković 1994: 3). Po njegovom mišljenju poetika cjelovito razmatra umjetnička ostvarenja kao oblike i vidove društvene svijesti, i tako biva dio opšte nauke o umjetnosti; poetika analizira umjetničke pojave i proučava zakone i mehanizme koji upravljaju čovjekovom stvaralačkom aktivnošću. Autor potencira stav da predmet poetičkih proučavanja nije samo umjetničko djelo kao autohtona tvorevina već i metod realizacije. On smatra da brojna pitanja jezičko-umjetničke strukture djela, književne stilistike i lingvistike upotpunjuju osnovu poetike (Cvetković 1994: 4).

17. Srpska metapoetika XX vijeka prošla je kroz nekoliko faza u kojima je dominirao neki od književno-poetičkih pravaca: moderna (na prelazu iz XIX u XX vijek), avangarda (nakon Prvog svjetskog rata, međuratna književnost), nadrealizam (1922–1932), pokret «socijalne literatura» (od sredine 30-ih godina XX vijeka), period poslije Drugog svjetskog rata (do 60-ih godina), poststrukturalizam, postmodernizam.

U metapoetičkim istraživanjima nastalim između 1970. i 2020. godine jedni su autori bili okrenuti vremenu do toga razdoblja (do 1970), a drugi su paralelno sa objavljivanim književnim djelima analizirali tu produkciju. U ovim tumačenjima izdvajaju se analize moderne (Tihomir Brajović: *Oblici modernizma*, 2005; Jovan Delić: *O poetici i poeziji moderne*, 2008; Vesna Matović: *Srpska moderna*, 2007; Predrag Palvesta: *Nasleđe srpskog modernizma*, 1986; Mihajlo Pantić, *Modernističko pripovijedanje*, 1999) i postmoderne (Slobodan Grubačić: *Aleksandrijski svetionik – tumačenje od aleksandrijske škole do postmoderne*, 2006; Aleksandar Jerkov: *Od modernizma do postmoderne*, 1991).

18. Mikropoetika predstavlja vrstu poetika u kojoj se za umjetničko oblikovanje bira detalj, (često naizgled) sitnica, manja stvar, fragment, pojava, fragment pa stoga ima neograničen broj taksona. Postoji primarna i sekundarna mikropoetika. U primarnoj istraživač izvlači neku vrstu mikropoetike u naslov analize. U sekundarnoj istraživač daje prikaz stvaralaštva pisca ili njegovog djela te u naslov analize unosi odgovarajući tip mikropoetike. Poseban dio mikropoetike čini idiopoetika (individualna poetika) – poetika pojedinih autora (pisaca, pjesnika i dramaturga).

Srpska metapoetika novijeg vremena dala je niz vrsta mikropoetika koje ćemo, zbog ograničenosti prostora, samo navesti bez pozivanja na autora i izvor: poetika aforizma, poetika algoritma, poetika apsurdna, poetika besmisla, poetika boja, poetika burmutice, poetika čistog daha, poetika depoetizovane stvarnosti, poetika digitalnih iskustava, poetika dinamičkog identiteta, poetika egzila, poetika gomile, poetika hijazma, poetika hiponimije, poetika iluminacije, poetika izmicanja, poetika javne riječi, poetika kapi, poetika književnog razgovora, poetika kontinuiteta, poetika mase, poetika medvjeda, poetika melanhlije, poetika memorijala, poetika nereda, poetika oblika, poetika obreda, poetika odijevanja, poetika odsustva (dvostruko prisutnog), poetika oslobođenog jezika, poetika osmoze, poetika otkrovenja, poetika otpora, poetika parenteze, poetika plača, poetika plodne raznovrsnosti, poetika politika, poetika pozicije, poetika prava, poetika privida, poetika protjerivanja, poetika

prožimanja, poetika rata, poetika razdora, poetika razlike polne, poetika ršuma, poetika samotništva, poetika sfera, poetika simbola (pozitivnih), poetika sjećanja, poetika skepse, poetika slobode, poetika smijeha, poetika smiješnog, poetika smrti, poetika stvarnih dešavanja, poetika subverzije, poetika susreta, poetika tijela, poetika tradicije, poetika trajanja, poetika tuge, poetika ukrštanja, poetika uzlazne putanje, poetika viđenja istine i ljepote, poetika vode/voda, poetika znaka pitanja, poetika zvuka itd. U srpskoj metapoetici posebno je prisutna poetika (a) sna, sanjarenja, sanjarija, snivanja i (b) mita: mitološka, mitopoetička, mitologizovana.

Na planu denotacije srpska mikropoetika osmišljava je (a) dijelove prirode (poetika morske vode), (b) pojedina stanja u prirodi (poetika hladnoće, poetika snijega, poetika topline, poetika svjetlosti, poetika tame, poetika tamnih mjesta, poetika mraka, vlažnosti) i prostora.

Pojedini nazivi mikropoetika imaju kvalifikacijski karakter: (1) poetika bezdomnosti, poetika bliskosti, poetika doslovnosti, poetika jednakosti, poetika metalekstualnosti, poetika neodredljivosti, poetika ontološke nesigurnosti, poetika polemičnosti, poetika usputnosti, poetika začudnosti i sl., (2) poetika dokumentarnog, poetika imaginarnog, poetika modernog, poetika nemogućeg.

U osnovu nekih vrsta poetike nalazi se postupak (poetika igre, poetika mistifikacije, poetika narativnosti, poetika osimboljavanja, poetika osporavanja, poetika paradoksa, poetika ponavljanja, poetika skrivanja, poetika stvaranja, poetika traganja, poetika usitnjavanja, poetika vraćanja).

Posebnu mikropoetičku skupinu čini orijentacija na (a) analizu strukture književnog teksta: poetika cjeline, poetika kompozicije, poetika naslova, poetika početka, poetika završetka, poetika sažetosti, poetika književnih rodova, poetika vrste i formacije: (b) tumačenje književnih kompleksa: poetika žanra, poetika pravca, poetika djela, poetika lika (žene i muškarca), poetika jezika, poetika političkog slogana, poetika književnog perioda, istorijska poetika, poetika postmodernizma.

19. M a k r o p o e t i k a predstavlja vrstu poetika koja obuhvata najšire poetičke oblasti i sadrži ograničen broj vrsta kao što su

imanentna, eksplicitna, implicitna, individualna, lingvistička, istorijska, matematička, kognitivna, filozofska poetika, idiopoetika i dr.

20. Immanentna poetika obuhvata unutrašnja, neizrečena pravila stvaranja. Snažan stimulans za korišćenje ovoga termina u srpskoj nauci o književnosti i metapoezici (nauci o poetici, nauci o unutrašnjoj strukturi umjetničkog teksta) dala je konferencija «Poetika srpske književnosti», održana 1966. u organizaciji Instituta za književnost i umjetnost, i istoimeni zbornik (Petković 1988^a). Iako je naslov skupa i zbornika bio dosta širok, on se u suštini odnosio samo na jedan tip poetike – imanentnu (*onoj koju sadrže sami književnoumetnički tekstovi*). Pod poetikom podrazumijeva se primijenjena vještina izrade književnih djela na svim ravnama: od upotrebe jezika, tropa i figura, izbora metra i stihovnih oblika, preko vrste pripovijedanja, oblikovanja likova i razvijanja sižeja, sve do kompozicije i sistema žanrovskih konvencija (Petković 1988^b: 3). Immanentna poetika shvaćena je kao aplikativna teorija književnosti koja se nalazi u komplementarnom odnosu sa čisto istorijskim i komparativno-tipološkim proučavanjima (Petković 1988^c).⁷ Urednik zbornika smatra da je poetika najstabilnije jezgro u književnim tekstovima.⁸ On dolazi do zaključka da unutrašnji pristup književnom djelu, zaokupljen internom organizacijom teksta, a nemaran prema autoru i čitaocu, počinje sticati prevlast od trenutka kada na smjenu realizma i naturalizma dolazi moderna i esteticizam, pri čemu estetska, umjetnička strana uzima prevagu nad ostalim, tekstu se sve više prilazi s one strane s koje je on isključivo umjetnički predmet – proizvod neponovljive umjetničke vještine. Petković ističe da nije bez osnova zaziranje od samog imenovanja imanentne poetike budući da ono može upućivati na imanentni pristup. Ali autor insistira na tome da se predmet poetičkih ispitivanja mora «silom metodičke nužde» odrediti na najjednostavniji, ali i najlakši način kao skup svih prepoznatljivih, izdvojivih sredstava i postupaka pomoću

⁷ Šire tumačenje v. u: *Proučavanje imanentne poetike: predmet i svrha* (Petković 1988^c).

⁸ «Jer ako se išta u književnosti kao *umetnosti* može objektivnije posmatrati, onda se čini da će to pre svega biti ono što se odvajkada naziva veštinom, zanatom, književnom tehnikom» (Petković 1988^c: 11).

kojih se književni tekst organizuje upravo kao književni, a ne neknjiževni (Petković 1988^c: 11). On zaključuje da su buran razvitak i brza smjena teorijskoknjiževnih škola u novije vrijeme doveli do toga da se nakupilo prilično veliko znanje o književnih sredstvima i postupcima, pa ih je srazmjerno lako prepoznati, izdvojiti i razvrstati na raznim ravnima književne strukture (Petković 1988^c: 12). Ovaj književni teoretičar konstatuje da proučavanje imanentne poetike mora biti empirijski utemeljeno i potencira stav da istraživanje poetike srpske književnosti znači proučavanje imanentne poetike u čitavom skupu tekstova koji je obrazuju (Petković 1988^c: 13) i da postoje tri osnovna tipa koji čine srpsku književnost: usmena, stara i nova.⁹ Zasnivanje studija književnosti kao empirijske nauke, dovodenje u žižu zanimanja morfologije književnih tekstova, tehnike njihove izrade predstavljao je, po njegovom mišljenju, vraćanje na same izvore poetike, na Aristotelovu. «Prava» (ili imanentna) poetika djela uvijek je prisutna, a da li ju je moguće otkriti, to je već stvar vještine i znanja istraživača (Perišić 2007: 27).¹⁰ Imanentna struktura može biti eksplicitno formulisana i implicitno prisutna, a otkriva se jedino pravilnim tumačenjem koje poredi strukturu, ili imanentnu poetiku, i iskaze i figure koji se u djelu javljaju (Perišić 2007: 56). Implicitni metaprozni aspekt adekvatan je implicitnoj poetici i dolazi u tekstu kroz «određene slike, simboličke predstave, metaforičke, gnomske, aforističke ili profetske iskaze čija se značenja mogu tumačiti i kao prikrivene autopoetičke 'objave', kao posredni govor o jednom specifičnom poimanju umetnosti, njenih premisa i relacija» (Damjanov 1990: 20). Značajan faktor u implicitnoj poetici jeste «paradigma» autorâ: implicitni autor, stvarni autor, neki treći autor.¹¹

⁹ Petković konstatuje da su postupci, načini građenja i razgrađivanja tekstova kojim je književna avangarda bila zaokupljena (pitanje kako je napravljen tekst i pomoću kakvih postupaka) postali kod formalista osnovne jedinice.

¹⁰ Što se tiče drame, imanentna poetika pojavljuje se na mjestu poklapanja «onoga što drama svojom samosvešću predočava i njenog poetičkog lika sagledanog iz perspektive čitaoca ili gledaoca» (Milutinović 1994: 8).

¹¹ Pojam implicitnog autora uveo je But [Booth] 1976.

U srpskoj metapoetici postoji niz radova posvećenih istraživanju imanentne poetike pojedinih djela. Recimo imanentu poetiku *Hazarskog rečnika* (1984) Milorada Pavića analizirala je Svetlana S. Tornjanski Brašnjović, ali se nije upuštala u teoretske vode vezane za ovu vrstu poetike, već ulazi u tumačanje jezika i stila ovoga djela (Tornjanski-Brašnjović 2011: 63).

Niz studija napisan je o imanentnoj poetici Iva Andrića. Važan doprinos osvjetljavanju njegove imanentne poetike dao je Aleksandar Jerkov: *Imanentna poetika Andrićevih romana* (1992). On razmatra imanentnu poetiku Andrićevih romana (Jerkov 1992) i posebno *Travničke hronike* (1945) – Jerkov 1996. U prvom radu (1992) koncentriše se na piščevu autopoetiku (iako ne koristi taj izraz) u obliku piščevih/ pripovjedačevih komentara koji dobijaju skrivenu, ali veoma važnu dimenziju (Jerkov 1992: 220) i ističe (u kontekstu misli Franka Feručija) da autobiografija književnih djela predstavlja oblik u kome se poetička samosvijest književnog teksta ispoljava reflektujući ključne trenutke u nastanku umjetničkog djela (Jerkov 1992: 220). On dodaje da autobiografska djela dopuštaju da se ispita čitava jedna «poetika prikrivanja» (Jerkov 1992: 221).¹²

21. Eksplicitna poetika predstavlja programski formulisanu poetiku – otvoreno izrečena pravila stvaranja ili iskazana namjera da se u određenom djelu izrazi određena tema na određen način, stoga se kao termin koristi *programska, manifestaciona poetika*. Od romantizma raste značaj i broj književnih programa i manifesta da bi sve to bilo dopunjeno u prvim decenijama XX v., u vrijeme književne avangarde kada su se programi i manifesti digli do posebnog žanra (kao književni oni nemaju

¹² «Prikrivena poetika je zapravo ona neizražena poetika književnog dela i da bi u 'autobiografiji dela' književni tekst u poetičkim iskazima progovorio o sebi, on očito mora pre toga u sopstvenoj poetici ćutati o svojoj književnoj uobličenoosti. Prikrivena poetika je prema tome i m a n e n t n a svome delu, ili bi se moglo reći da je ona i m p l i c i t n o izražena uobličenošću dela, a ne u iskazima kojima se delo tumači. Nije li zato logično da upravo ovde, imajući pred sobom poetiku u Andrićevoj *Na Drini ćupriji*, postavimo p i t a n j e i m a n e n t n e i i m p l i c i t n e p o e t i k e» (Jerkov 1992: 223).

veliku vrijednost, nisi su teorijski pouzdani) – Petković 1988^c: 9. Napuštanje normativističke poetike izazvalo je potrebu da se u zasebnim programskim tekstovima ili manifestima eksplicira sopstvena, drugačija poetika, pri čemu su ti novi programi i manifesti nastali kao miješana tvorevina, sa dvostranim prelascima iz implicitne u eksplicitnu svoju, i samo svoju, poetiku (Petković 1988^c: 9). Od vremena kada je prestalo važenje normativne poetike pisci su osjećali potrebu da sami razjašnjavaju šta bi bila njihova zasebna poetika i kako bi njihove tekstove trebalo čitati, a kao novina ističe se originalnost, građenje i razgrađivanje, parodijsko dekomponovanje starih i komponovanje novih tekstova, što je postalo pogodno tle za imanentni pristup književnom djelu. Značajan događaj bila je pobuna u njemačkoj poetici na početku XX v. protiv filozofsko-spekulativne «estetike odozgo» i pozitivizma u proučavanju književnosti kada je prvi put razlučen spoljašnji pristup od unutrašnjeg, pri čemu je nauka o književnost kao empirijska disciplina vezana za ovaj drugi, što je i uslovalo da se u središtu pažnje nađe imanentna poetika (Petković 1988^c: 9).¹³ Ova njemačka struja nije dobila prevratničku ulogu u proučavanju književnosti, iako je ustoličila pristup koji je pod zbirnim nazivom imanentni dobrim dijelom okarakterisao XX vijek, ali je

¹³ Razliku između eksplicitne i implicitne poetike pojedini istraživači vide u tome što se eksplicitna poetika čita iz poetičkih iskaza, a implicitna iz poetičkih figura: «Sa eksplicitnom poetikom stvar je jasna: ona se nalazi u direktnim, lako prepoznatljivim iskazima koje u tekstu saopštava implicitni autor ili pripovedač koji govori u njegovo ime. U tim iskazima komentariše se samo pripovedanje, otkriva se postupak po kojem delo nastaje, a ponekad se raspravlja i o opštim problemima stvaranja književnog teksta. Implicitna poetika, prisutna u tekstu preko poetičkih figura, zahteva napor tumača u smislu prevođenja figurativnog iskaza u poetički. Kako je figurativan iskaz svaki iskaz koji pored osnovnog ima barem još jedno, preneseno značenje, implicitna poetika se, tako, uvek pronalazi u određenim slikovitim, metaforičkim delovima teksta koji emituju više slojeva značenja od kojih je jedan poetički.», pri čemu poetički iskaz ili poetička figura nisu uvijek relevantni za tumačenje djela (Perišić 2007: 25); eksplicitna i implicitna poetika ne moraju se nužno poklapati sa imanentnom poetikom (Perišić 2007: 25).

podstaknut njome i djelimično se oslanjajući na nju, učinio je to ipak – po mnogo čemu ekstreman i možda baš zato što je ekstreman – ruski formalizam (Petković 1988^c: 9–10).

Odnos teorijske i imanentne poetike problematizuju programi i manifesti u kojima autori izlažu svoju poetiku pa neki predlažu da se za njih koristi naziv *programska poetika* (Jerkov 1992: 226–227).¹⁴ Poetičke objave u književnim tekstovima koje nemaju oblik manifesta ili programa ali su kasnije postale rodonačelnice nekog pokreta ili pravca takođe zahtijevaju precizno razlikovanje programskog, normativnog i autorefleksivnog (Jerkov 1992: 227). Budući da je teorijska poetika već izdvojena, postavlja se pitanje da li bi bilo korisno ostaviti za imenovanje svojstava književnih djela najopštiji naziv *poetika*, a pojam *imanentna poetika* rezervisati za oznaku oblikovanja poetike u samim književnim tekstovima (Jerkov 1992: 228). Neki autori ističu potrebu razlikovanja poetičke misli koja je izražena eksplicitno i poetičke misli koja je ostala skrivena, koja je u djelu implicitno prisutna.¹⁵

¹⁴ «Treće značenje termina poetika opisuje Cvetan Todorov. U tom smislu ona obuhvata sve normativne kodove izgrađene unutar jedne književne škole. (O. Dikro, C. Todorov, *Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku*. S. 139). Takođe, može se odnositi i na celovit opus jednog pisca. Takva poetika obično se izlaže u manifestima, traktatima, esejima, publicističkim člancima. Ona se, dakle, nalazi izvan književnog dela. U ovoj, programskoj poetici, preklapaju se teorijska i imanentna poetika.» (Perišić 2007: 23).

¹⁵ «Da bi se još jednom proučavanje imanentne poetike razgraničilo od manifestne, treba naglasiti da imanentnu poetiku dobijamo iz iskaza koji su svojstveni (imanentni) nekom tekstu koji nije 'poetološki, nego poetski u najširem smislu'. Imanentna poetika se, na osnovu toga, može 'pročitati' iz metatekstualnih poruka u književnom delu, što znači iz onih mesta na kojima se, osim o predstavljenom svetu, govori i o delu samom. □ O imanentnoj poetici može se govoriti u odnosu na pojedinačno delo, ali i u odnosu na ceo opus pisca (ili pojedine faze u stvaralaštvu pisca). Tako, Todorov imanentnu poetiku definiše kao proučavanje izbora određenih mogućnosti u književnom stvaralaštvu koje je izvršio jedan autor. Međutim, ovakvo ispitivanje mora u sebi imati određenu meru uslovnosti. U slučaju govora o imanentnoj poetici autora neophodno je najpre rešiti problem: na koji se način zbir imanentnih poetika

O srpskoj eksplicitnoj poetici postoji niz radova: Aleksić 2010¹, Ivanović 2013², Jašović 2009³, Jović 2011⁴, Miletić 2020⁵, Petrović 1990⁶, Pijanović 2013^a, 2013^b.

Malo ima priloga sa naslovom u kome se obje (eksplicitna i implicitna poetika) pojavljuju. Recimo, Snežana S. Baščarević odbranila je doktorsku disertaciju pod naslovom *EksPLICITNA i implicitna poetika* Isidore Sekulić (2006⁷). V. takođe: Milić 1979⁸.

2.2. Implicitna poetika podrazumijeva preuzimanje poetoloških predstava direktno iz književnog djela (Implizite Poetik-www). Ona ne obuhvata sve osobine književnog teksta, već se javlja kao njegov poetički lik koji može biti podržan i preoblikovan eksplicitnim iskazima, ali i ne mora (Perišić 2007: 26). Upravo zbog toga se imanentna poetika formira na mjestima ukrštanja implicitne i eksplicitne poetike,⁴¹ drugim riječima, ono što je u tekstu implicitno prisutno, da bi bilo relevantno za imanentnu poetiku, mora biti podržano eksplicitnim iskazima, i obratno (Perišić 2007: 26).

2.3. Autopoetika je sloj u književnom djelu u kome je imanentna poetika teksta učinjena naglašeno vidljivom i u kome postoji instanca koja govori o tome (Perišić 2007: 30). Ta vrsta poetike obuhvata (a) samo one poetičke osobine teksta koje djelo projektuje samo na sebe (b) autobiografske elemente u književnom djelu, percipiranje vlastitog teksta i djela (Perišić 2007).¹⁶ Ovdje se dodaje da je ona karakteristična za postmodernističku književnost i predstavlja njeno dominantno obilježje kojim se na nov način problematizuje (dekonstruiše) i priroda teksta i priroda svijeta o kojem tekst govori. Autopoetika ne obuhvata sve poetičke osobine teksta koje bi se mogle iščitati preko imanentne poetike, nego samo one koje djelo projektuje samo na sebe, stoga je autopoetika naglašenija

pojedinačnih dela, bez obzira na to što ih je potpisala ista osoba, dovodi u vezu na osnovu koje je takav zbir moguće smatrati jedinstvenom celinom. Još složeniji je slučaj kada je reč o imanentnoj poetici jednog žanra, književnog pravca ili istorijskog perioda.» (Perišić 2007: 24).

¹⁶ U njemačkoj metapoetici pojmovi *Poetik des Selbst*, *Selbstpoetik* obuhvataju karakteristike kao što su *Identität*, *Autorschaft* 'autorstvo', *Autofiktion* 'autofikcija'.

od imanentne poetike iako su obje prisutne u tekstu (Perišić 2007: 27–28). Razlika između njih je u tome što imanentna poetika obuhvata sve poetičke principe po kojima je djelo nastalo, a autopoetika samo one o kojima se u tekstu priča, bilo eksplicitno putem iskaza, bilo implicitno putem metaforičke upotrebe jezika.¹⁷ Jedna od kategorija je autopoetički sloj koji predstavlja naglašeno vidljivu imanentnu poetiku. Taj pojam nije novina jer je prisutan od početka književnosti a u postmodernističkoj varijanti predstavlja dominantno obilježje (Perišić 2007: 14–15).¹⁸ U autopoetičkoj priči autor je direktno prisutan u funkciji implicitnog autora, a u postmodernizmu autopoetika je jedno od najvažnijih formalnih obilježja žanra koji se naziva metafikcijom (Perišić 2007: 29). U srpskoj postmodernističkoj prozi autopoetičnost je poslužila svrsi da se, promjenom forme pripovijedanja, posvjedoči o izmijenjenom pogledu na stvarnost i istoriju, a kao reprezentativni primjerci smatraju se *Grobnica za Borisa Davidovića*, Danila Kiša (1976⁹), *Novi Jerusalem* Borislava Pekića (1988¹⁰) i *Fama o biciklistima* Svetislava Basare (1988¹¹) – Perišić 2007: 52. Pri tome jedini unaprijed postavljeni zakon koji važi za autopoetičku analizu jeste taj

¹⁷ «Drugim rečima, za autopoetiku je bitno da u tekstu postoji glas koji govori o poetici dela. Za razliku od imanentne poetike koja u tekstu može biti prisutna i 'neutralno', tj. ne mora se naglašavati da ona postoji, autopoetički sloj se nalazi u tekstu tako da 'bode oči', što znači da izlazi u prvi plan. Ako je moguće govoriti o hijerarhiji slojeva u književnom delu, onda je imanentna poetika jedan od slojeva koji ne pretenduje da je najvažniji. Autopoetika je učinjena prvim hijerarhijskim slojem, ona se najpre primećuje u susretu s delom, i od toga na koji način se protumači zavisi kako će se razumeti celo delo. Pored toga, naglašeno korišćenje ovog postupka sobom nosi i novo značenje koje je posledica takve promenjene forme.» (Perišić 2007: 28).

¹⁸ «Pri susretu sa proznim tekstom koji ima sloj autopoetike, on se odmah uočava. A na koji način se to dešava, nije teško odgovoriti. Autopoetički sloj je odmah primećen zbog toga što je u delu vidljiva instanca autora ili implicitnog autora koja skreće pažnju sa mimetičkog na aspekt pripovedanja poetike. Ako ova instanca postoji i ako 'priča o svom poslu', ili o 'spisateljskim kulucima' kako bi to rekao Vejn But, to znači da imamo posla sa tekstom koji u sebi sadrži i vidljive principe oblikovanja.» (Perišić 2007: 60).

da se prilikom ispitivanja pažnja usredsređuje na konkretni fenomen koji je predmet analize – na samo književno djelo (Perišić 2007: 55), što je značajno za tumačenje poetike Iva Andrića koji je govorio: *Ne proučavajte mene, nego proučavajte moje delo*. Perišić dodaje da se mora strogo voditi računa o tome šta u tekstu piše, a da se autori poetički komentari koji se ne nalaze u samom delu ostavljaju po strani jer oni nisu predmet interesovanja autopoetičke analize koja je određena kao uži oblik imanentnog proučavanja književnosti (Perišić 2007: 55).¹⁹ Ovaj autor razlikuje nekoliko vrsta autopoetika: 1. autopoetiku u užem smislu – samoodređenje matičnog književnog teksta,²⁰ 2. žanrovsku autopoetiku – određenje, problematizovanje i komentarisanje žanra u kojem tekst nastaje,²¹ 3. autopoetiku u širem smislu – problematizovanje opštih pitanja mogućnosti stvaranja književnog teksta i odnosa prema drugim

¹⁹ «Zbog toga se u samoj analizi koriste različite strategije čitanja teksta, od fenomenološke, preko naratološke do dekonstruktivističke. Za autopoetičku analizu naratologija je bitna zato što od toga ko govori u tekstu, i ko to vidi, zavisi šta je kazano, a to je na neki način dovodi u vezu sa dekonstrukcijom koja takođe ispituje razlike između onoga šta tekst 'hoće' da kaže i šta govori, odnosno šta skriva. A za sve je zajednička jedna vrsta fenomenološke redukcije: poststrukturalističko 'sve je tekst' ne razlikuje se mnogo od fenomenološkog pogleda u samu stvar, samo što fenomenologija redukuje a dekonstrukcija tako redukovana predmet produkuje. Dekonstrukcija se, stoga, može shvatiti i kao hermeneutika čitanja.» (Perišić 2007: 55).

²⁰ «Autopoetika u užem smislu obuhvata iskaze kojima se otkriva postupak po kojem delo nastaje i komentare književnog dela u celosti, odnosno pojedinog njegovog segmenta. Ovakvi komentari mogu biti, kako je rečeno, autopoetičko određenje u pravom smislu, nekada su ironijski intonirani a ponekad i autopoetički irelevantni.» (Perišić 2007: 58).

²¹ «Pri ispitivanju žanrovske autopoetike najpre treba utvrditi da li se radi o 'pravom' žanrovskom određenju, ili je u pitanju parodiranje ili pastiširanje. Međutim, i kada se tekst odnosi parodijski ili pastišira preuzeti žanrovski model, ta pojava takođe nalazi mesto u samom žanru, jer istorijski razvoj pokazuje da žanrovi 'trpe' razne podrivačke postupke a da ne budu poništeni već samo preobraženi.» (Perišić 2007: 106–107).

tekstovima,²² 4. ironijsku autopoetiku.²³ On takođe govori o pravoj autopoetici²⁴ i irelevantnoj poetici²⁵. Perišić ukazuje na kontekstualno

²² «Autopoetika, na trećem nivou, polako izlazi iz uskog okvira svoje definicije, 'šireći' se na celokupan korpus književnosti. Tim širenjem, preispitavši tekst i njegov kontekst, autopoetika hvata u mrežu svog razgrađujućeg dejstva i referencijalnost, odnosno predstavljeni svet. Govor o svetu stvarnosti tek tada postaje moguć: kada autopoetičko razotkrivanje postupka po kojem delo nastaje nužno dovede do preispitivanja onoga o čemu se govori u tada već transparentnom okruženju.» (Perišić 2007: 58). «Preko autopoetike koja određuje – ili pastišira, ili, kao treći slučaj, parodira – žanr u kojem delo nastaje, dolazi se do autopoetičkog određenja u trećem značenju: autopoetika više nema strogo ograničenje u smislu komentarisanja matičnog teksta i njegove žanrovske pripadnosti. Tekst se u analizi postavlja u naporedni odnos sa drugim tekstovima na osnovu autopoetičkih komentara u kojima se o tome govori. Kontekstualnost teksta je neodvojivi deo njegovog značenja.» (Perišić 2007: 135).

²³ «A ironija se prepoznaje kada se otkrije nesklad između imanentne poetike (autopoetike) i eksplicitnog glasa koji je posreduje. Imanentna poetika po svojoj definiciji ne može biti ironijska – ona je, pojednostavljujući stvari, drugo ime za unutrašnju strukturu dela. A autopoetika može biti i prava i lažna. Kada je 'prava' ona se poklapa sa naglašeno vidljivom imanentnom poetikom. Kada je 'lažna' onda je treba osloboditi ironije i prevesti u 'pravu'. Autopoetika, za razliku od imanentne poetike, u sebi sadrži i igre pripovedačkog i glasa implicitnog autora koji nekad zavode na pogrešan put. Imanentna poetika se javlja tek kada se tekst oslobodi svih 'zavodljivih' naslaga. Baš zbog toga što je posredovana tim glasovima, koji se u autopoetičkim tekstovima vrlo često igraju njihovim poetikama, moguće je govoriti o ironijskoj i 'pravoj' autopoetici, te i o poetici koja na prvi pogled izgleda kao deo autopoetike a koja je zbog toga što nije oblikotvorna – pa tako ne može da bude ni ironijska, jer ironija u sebi sadrži i pozitivan odraz onoga što se ironizuje – naprosto irelevantna za autopoetički sloj dela.» (Perišić 2007: 87).

²⁴ «Kada je u pitanju nesporni iskaz ili figura kojim se priča o samom delu, a u tome nema ironijske intenciranosti, onda se radi o 'pravoj' autopoetici. U slučaju da je poetički iskaz namerno suprotan od onoga što delo predstavlja reč je o iskazima koji su takođe deo autopoetičkog sloja, ali posebne vrste – ironijske autopoetike.» (Perišić 2007: 57–58).

²⁵ «Pored prave i ironijske, koja se uvek može prevesti na 'pravu', postoji i treći slučaj: reč je o irelevantnoj autopoetici. Kada je autopoetika mistifikatorska ili kada se ne odnosi na matično nego na neko drugo

proučavanje književnosti kao odgovor poststrukturalističkih teorija na formalističku prirodu strukturalizma²⁶ i ističe važnost interekstualnosti za tumačenje autopoetike.²⁷

Mihajlo Pantić zastupa stav da se autopoetička kompetentnost nikako ne može odnositi na pisca nego na samo djelo: ono je jedino autopoetički mjerodavno da objasni samo sebe. «Piščeva kompetentnost ostaje na nivou njegove programske poetike koja može biti u skladu sa imanentnom poetikom dela koje se ispituje, ali i ne mora» (Pantić 1989: 614).²⁸

delo, može se nazvati irelevantnom. Međutim, onda prefiks 'auto' gubi opravdanje [...], a 'irelevantna autopoetika postaje oksimoron.» (Perišić 2007: 57–58).

²⁶ «Iako je posle strukturalizma ukinuta tradicionalno shvaćena autonomija književnog dela – poststrukturalizam briše granicu između teksta i konteksta – to ne znači da je ono izgubilo svaku autonomiju. Književno delo jeste autonomno kao zasebni svet koji ima svoje zakone postojanja. Ali ono nije zatvoreno (autonomija nije isto što i autarkija) za druge svetove, pa i svet stvarnosti koji delo uvek na neki način predstavlja. Zbog toga je kontekstualno posmatranje književnog dela tek jedan od njegovih planova, doduše najispitivaniji u savremenom proučavanju književnosti. Književno delo je u postmodernizmu naglašeno svesno svoje kontekstualnosti, znači ono je ima u sebi, iz čega sledi da je, i kontekstualno posmatrano, ono autonomno u svojoj kontekstualnosti.» (Perišić 2007: 136).

²⁷ «Da bi se analizirala šire shvaćena autopoetika, koja problematizuje pitanje književnog konteksta (kontekst stvarnosti se ispituje preko problema istorije), treba najpre uočiti fenomen intertekstualnosti. Književni kontekst (intertekstualnost) postaje u tekstu vidljiv na osnovu njegove materijalizacije u simboli biblioteke. Međutim, u autopoetički prevrednovanim tekstovima intertekstualnost, pored toga što povezuje tekst sa celokupnom tekstualnošću, pokazuje i tendenciju povratka ka matičnom tekstu – i to je osobenost postmodernističke književnosti – pretvarajući se u autotekstualnost prisutnu u tekstu preko autocitata.» (Perišić 2007: 137).

²⁸ Mirjana Miočinović koristi termin *autopoetika* za oznaku vanfikcionalnih tekstova i povezuje ga sa *nekom vrstom manifesta*, što Igor Perišić komentariše: «Ovakvo shvaćena 'autopoetika' izlazi po još jednom pravcu iz ograničenja termina koje je ovde uspostavljeno: po pravcu razlikovanja imanentna poetika (uže: autopoetika) – manifestna (programska) poetika. Za piščevo objašnjavanje vlastitih dela, što su Kiš i Pekić veoma često činili, bolje je upotrebiti termin *autokritika*, kako to čini Jovan Delić.» (Perišić 2007: 31).

Svaka nacionalna metapoetika ima svoje specifičnosti u tumačenju autopoetike. Ako uporedimo njemačku i srpsku, dolazimo do zaključka da prva već sada ima detaljan presjek osnovnih aspekata autopoetike (njem. *Selbstpoetik*) i to u rasponu od 1800. do 2000. zahvaljujući zborniku *Selbstpoetik 1800–2000* (Köhnen 2001^a). U njemu se razmatraju, između ostalog, ovakva pitanja: ja-identitet (*Ich-Identität*) kao književna reciklaža znaka (Köhnen 2001^b), mediji samotehnike (Steirunayr 2001^c), antropološko etabliranje samoga pjesnika – *Dichterselbst* (Bösmann 2001^d), samoprojektovanje (*Selbstentwürfe*) ranog romantizma između subjektivnog centriranja i grupnog identiteta (Koch/Roberg 2001^e), Jean Paul kao istoričar i profesor svoga ja – *Professor seiner selbst* (Köhnen 2001^f), aspekti implicitnog modela ja-Rilkea (Thißen 2001^g), anti-sintetička autopoetika Gottfrieda Benn (Nöllenburg 2001^h), samonalaženje (*Selbsterfindung*) i umjetnički život (Fischer 2001ⁱ), autopoetički koncept performativne polifonije u autobiografskim tekstovima Heinera Müllera (Schohz 2001^j), secesionistička autopoetika Rainera Goetza (Müller/Schmidt 2001^k), autoopisi (*Selbstbeschreibungen*) i autoinsceniranja (*Selbstinszenierungen*) Benjamina von Stuckrad-Barrea (Tillmann/Forth 2001^l), lik Christina Krachta između estetske autostilizacije i svjesnosti poslanja (*Sendungsbewusstsein*) (Lettow 2001^m), autopoetika Laendera Haußmanna (Scholz 2001ⁿ), autoportret mladića Sebastiana Kirscha (Kirsch 2001°).

24. Neki autori razmatraju interaktivnu poetiku (Mijović 2006^p), intertekstualnu poetiku (Jelušić 2008^q) i autopoetologiju (Aleksić 2017^r).

25. Što se tiče idiopoetike, ako se uzmu u obzir naslovi radova u kojima se pojavljuje riječ *poetika* (takvih je 788 u našoj bazi podataka), dolazimo do zaključka da po istraživačkom interesovanju srpskih poetičara u ovome periodu za individualno književno stvaralaštvo izrazito odskoču Ivo Andrić i Miloš Crnjanski. Kada je u pitanju Andrić, *poetika* se 31 pojavljuje u naslovima monografija, zbornika, doktorskih disertacija, magistarskih radova, priloga u časopisima, recenzija i predavanja, a ako se dodaju 37 radova iz projekta Andrić-Initiative: Ivo Andrić u evropskom kontekstu (Grac–2007), dobiće se

cifra 68.²⁹ Što se tiče Crnjanskog, nama je poznato 29 takvih radova. Treći je Momčilo Nastasijević (9), slijedi Danilo Kiš (8), Jovan Dučić (7), Petar Petrović Njegoš (6), Oskar Davičo (5), Milan Dedinac, Grozdana Olujić, Stevan Raičković (5), Ivan V. Lalić, Branko Miljković, Dušan Radović, Miroljub Todorović (4), Branko Ćopić, Milovan Danojlić, Desanka Maksimović, Goran Petrović, Rastko Petrović, Aleksandar Popović, Jovan Sterija Popović, Slobodan Selenić, Meša Selimović, Stevan Sremac (3), David Albahari, Miroslav Antić, Milorad Bulatović, Dobrica Ćosić, Jovan Deretić, Vladan Desnica, Igor Kolar, Laza Kostić, Simo Matavulj, Borislav Pekić, Branislav Petrović, Isidora Sekulić, Bora Stanković, Sveti Sava, Aleksa Šantić, Stanislav Vinaver, Aleksandar Vučo (2), Ljubica Arsić, Ilija Bosilj Bašičević, Matija Bečković, Katarina Bogdanović, Dejan Bogojević, Milutin Bojić, Gordana Brajović, Radoslav Bratić, Dragomir Brzak, Vojo Ćolaković, Rade Drainac, Gojko Ćogo, Pop D. Đurđev, Dušan Đurišić, Ivan Gađanski, Milovan Glišić, Miodrag D. Ignjatović, Milan Kašanin, Petar Kočić, Mirko Kovač, Stanislav Krakov, Gordana Kuić, Skender Kulenović, Dragan Lakićević, Mihajlo Lalić, Ivan Lalović, Branko Lazarević, Laza Lazarević, Miodrag Matićki, Radomir Mićunović, Milan Nenadić, Milan Milišić, Ranko Mladenović, Laza Nančić, Ljubomir Nenadović, Danilo Nikolić, Živko Nikolić, Dositej Obradović, Dejan Ognjanović, Milorad Pavić, Miodrag Pavlović, Rajko Petrov Nogo, Tešan Podrugović, Vasko Popa, Branko Radičević, Branko V. Radičević, Jovan Rajić, Marko Ristić, Aleksandar Ristović, Tiodor Rosić, Petar Sarić, Milisav Savić, Maja

²⁹ Jerkov ističe da su poetički iskazi u Andrićevom romanu veoma složeni i izukršteni, da se odnose na različite nivoe oblikovanja i da svjedoče o samoj Andrićevoj tvorevini na jedan prikriven, ali veoma bitan način. On tvrdi da *Na Drini ćuprija* u poetici sopstvenog rađanja, predstavljenoj već u prvoj glavi romana, otkriva rađanje sopstvene poetike (Jerkov 1992: 224) i dolazi do zaključka da poetika nije izražena u djelu, već je djelo poetički ostvareno te da i poetika u njemu nema ispovjedni karakter (kao tvrdi Dragan Jeremić), već oblikotvornu funkciju (Jerkov 1992: 224–225). Analiza ovoga romana daje autoru argument za širi zaključak o dvostrukom značenju poetike (kao predmeta i kao discipline). Dalje se podsjeća na postojanje poetike samoekspoziranja i poetike počinjanja (Peter Sloterdijk).

Sekulić Herman, Ljubomir Simović, Nenad Stefanović Novak, Miroljub Stojanović M., Jovan Sundečić, Radmila Šalabalić, Milan P. Šaranović, Slobodan Škerović, Novica Tadić, Momčilo Tešić, Nađa Tešić, Stevan Tontić, Duško Trifunović, Milan Tripković, Janko Veselinović, Miroslav Višnjić Josić, Alek Vukadinović, Geroslav Zarić, Dragiša Živković, Mirjana Živković, Jovan Zmaj Jovanović, Miloš Zubac (1).

Četiri rada dovode u vezu poetiku i sakupljanje narodnih umotvorina od strane Vuka Stefanovića Karadžića.

Srpski istraživači bavili su se poetikom pisaca iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije (pored nekih koji su već pomenuti) kao što su Ivan Gundulić (2), Tito Bilopavlović, Musa Ćazim Ćatić, Mak Dizdar, Stijepo Đurđević, Marin Držić, Silvije Strahimir Kranjčević, Miroslav Krleža, Šiško Menčetić, Dušan Pirjevac, Vinko Vitežica, Pavle Vitezović Riter (1), a takođe stranih autora (Klaus Merc, D. J. Danilov, Boris N. Savinkov – pseudonim Viktor Ropšin).

Dio srpskih metapoetičara nije proučavao poetiku književnika, već slikara (kao što su Marko Čelebonović, Aldemar Ibrahimović, Stevan Kitić, Damir Savić, Valentina Savić), skulptora i arhitekti (Svetislav Ličina), filmskih radnika – reditelja i scenarista (Dejan Đurković, Emir Kusturica, Taško Georgijevski), naučnika (matematičar Milutin Milanković), scenografa grafičara (Gerasim Zelić), odnos književne poetike i politike, poetike književnosti i muzike: Andrić u muzici, muzika u Andriću (Branko Tošović 2016³⁰), muzička umjetnost i Njegoševa poetika (Branka Radović 2013³¹) ili samu muziku: muzička poetika Pedra Almodovara (Rastko Buljančević 2020³²), poetika Francisa Pulanka – čitanje muzike muzikom (Maja Vasiljević 2007³³).

26. Među novim poetičkim postupcima ističe se (a) umjetnička reinkarnacija (prenošenja književnog stvaraoca iz realnog prostora u kome je živio u virtualni prostor u kome se oživljuje), (b) upričavanje – postupak transformacije realnog umjetnika (pisca) u virtualnu individuu (poetsku, proznu i dramsku): u junaka pripovijedanja, umjetnički lik, književni motiv, pri čemu se izdvaja «uandričavanje» – umjetnička reinkarnacija Iva Andrića (Tošović 2017³⁴).

27. Velik doprinos razvoju srpske poetike dale su naučne i stručne monografije (u spisku literature navodimo 47 takvih jedinica; označene su skraćenicom *mon* u kvadratnim zagradama), doktorske disertacije (u popis literature uključeno je 54), magistarski radovi diplomski radovi (poznato nam je 12 magistarskih i isto toliko diplomskih, ali su izostavljeni iz spiska literature).

28. Razvoju poetike u Srbiji dosta su doprinijeli naučno-istraživački projekti, posebno oni koje je finansiralo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Ovdje treba izdvojiti projekte Instituta za književnost i umetnost u Beograd (osnovanog 1962) od kojih su mnogi već realizovani, a neki su u toku i obrađuju sljedeće teme: Smena poetičkih paradigmi u srpskoj književnosti XX veka: nacionalni i evropski kontekst, Srpsko usmeno stvaralaštvo u interkulturnom kodu, Kulturološke književne teorije i srpska književna kritika, Uloga srpske periodike u formiranju književnih, kulturnih i nacionalnih obrazaca, Srpska književnost u evropskom kulturnom prostoru.³⁰ Značajan broj srpskih istraživača iz oblasti poetike, književnosti, jezika i stila aktivno je učestvovao i učestvuje u dva međunarodna projekta: Andrić-Initiative: Ivo Andriću evropskom kontekstu (Grac, 2007)³¹ i Lirski humoristički i satirički svijet Branka Ćopića (Grac, 2010–).³² U okviru prvoga objavljen je (pored većeg broja priloga o jeziku) niz radova o jeziku, stilu, stilistici i poetici; samo u njihovim naslovima 13 puta pojavljuje se u *stil* i *stilistika*, a *poetika* još više – 17 (najviše *kriopoetika* – 12), dok u okviru drugog projekta (osim pretežnog broja radova o jeziku) 18 radova u naslovu ima *stil*, *stilistiku* (8), *poetiku* (7) i *stih* (3).

29. Praćenju svjetskih tokova u poetici i književnoj stilistici dosta je pomogla intenzivna prevodilačka aktivnost. U Srbiji je u ovome periodu izašao priličan broj knjiga stranih autora (u našem popisu literature dato je 26 najilustrativnijih primjera). Neka se od njih ne odnose direktno na poetiku i stilistiku, već

dolaze iz oblasti kao što je filozofija (Vitgenštajn 1980³) i epistemologija (Pijaže 1994³). (a) Niz prevoda tiču se opštih aspekata poetike (Valeri 2003³; Todorov 1986, Siami 1998³, Frej 1979³, Ingarden 2000, But 1976³, Hirš 1983³, Bal 2000³, Todorov 1987³). (b) Za poetiku su posebno važni radovi o odnosu između estetike i poetike (Mukaržovski 1987, 1998), estetike i teorije informacija (Eko 1977³), estetike recepcije (Jaus 1978³), estetike jezika (Mukařovský 1973³), specifičnosti estetskog kao kategorije (Lukač 1980³, Tatarkjevič 1976³), pojmu estetske vrijednosti (Stolovič 1983³) i drugim aspektima estetike (Hartman 1979³, Hegel 1970³, Kon 2001³, Lukač 1975³, 1977³). (c) Vrlo su relevantni prevodi koji se tiču poetike kompozicije, stare književnosti, matematičke poetike (Ingarden 2000³, Jakobson 1978³, Lihačov 1972, Markus 1974, Todorov 1998³, Uspenski 1979), odnosa jezika i književnog teksta, lingvistike i nauke o književnosti (Bahtin 1967, Kajzer 1973³, Lotman 1973³, Rasi 1981³, Velien 1981³), književnosti i logike (Hamburger 1976³), različitih aspekata književnosti (Bahtin 1967, Bart 1979³, Ejhenbaum 1972³, Giljen 1982, Markjevič 1974, Marks – Engels 1970³, Velek/Ostin 1965). (d) Lingvistički, književni, poetički i stilistički pogledi stranih istraživača na strukturu umjetničkog teksta bili su inspirativni za dalji razvoj srpske metapoetike i metastilistike (Lotman 1976, Mukaržovski 1987, 1999, Pijaže 1978³). (e) Dio prevoda ima kao temu poeziju i teoriju stiha (Valeri 1980). Nekoliko studija posvećeno je romanu, bajci i drami (Bahtin 1967, Propp 1982, 1990³). (f) Jedan broj prevoda tiče se poetike prostora (Bašlar 1969^a), tumačenja stila (Šopenhauer 1982³), retorike, semantike, semiotike kulture (Ričards 1988³, Miler/Svift 1981³), metafora i figura (Leon 1986³). (g) U pojedinim radovima stranih autora razmatraju se književni pravci kao što su romantizam, simbolizam, formalizam, moderna (Prac 1974³, Hačion 1996, Lusi 1999³, Epštejn 1998³, Hjuž 1989³, Ogden 2001³, Noris 1990³, Derida 1984³, Berđajev 1990³, Velš 2000³, Palmer 1989³, Mekhejl 1996³, de Man 1975³, Medvedev 1976³, Šklovski 1970³, Breht 1979³, Bloh 1982³, Hodel 2009³, Jameson 1995³, Sloterdajk 1988³, Eagleton 1986³, Liotar 1979³) i poetika pojedinih autora, recimo Andrića i Selimovića (Hodel 2011³). (h) Niz prevoda donosi rasprave o (1) doživljaju, tumačenju,

³⁰ <https://www.ikum.org.rs/pages.php?page=projekti>. 1.10.2022.

³¹ <https://www.gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Andric/index.html>. 1.10.2022.

³² <https://www.gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Copic/index.html>. 1.10.2022.

objašnjenju i čitanju umjetničkog djela, (2) imaginaciji i teoriji pripovijedanja (Wright 1975⁻, Štajger 1978, Ingarden 1975, Todorova 2006⁻, Volas 2016⁻, Šmid 1999⁻). (i) Pošto se radilo o jedinstvenom književnom i naučnom prostoru bez jezičkih barijera, srpski istraživački poetike i književne stilistike nesmetano su koristili i konsultovali hrvatske prevode iz poetike (Staiger 1996⁻, Eko 1984⁻, Habermas 1988⁻, Feraris 1988⁻, Šmit 1988⁻), stilistike (Demetrius 1999⁻, Spiewok 1971⁻), retorike (Aristotel 1989⁻), sistema tropa i figura (Ricoeur 1981⁻, Lodge 1988⁻), nauke o književnosti (Blanchot 2015⁻), književnih pravaca (Jameson 1972⁻), teoriji poezije (Aristotel 1977⁻, Aristotel 1983⁻), estetike (Marcuse 1981⁻), strukturalne antropologije (Levi-Strauss 1989⁻), lingvistike (Jakobson 1966, Jakobson/Halle 1988⁻) i teorije simbola (Chevalier/Gheerbrant 1987⁻). (j) Prevodi iz Bosne i Hercegovine nudili su poglede na poetiku, teoriju stila i stiha, estetiku, metaforu, metonimiju, umjetnost prevođenja (Bachelard 1982⁻, Tinjanov 1990⁻, Dessoir 1963⁻, Uspenski 1975⁻, Lodge 1981⁻, Levi 1982⁻, Vinogradov 1971⁻). (k) Iz Crne Gore dolaze rijetki prevodi, npr. o istini i utopiji (Sioran 1990⁻). (l) Od značaja su bili i prevodi objavljeni prije toga – do 1970. u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, posebno o poetici prostora (Bašlar 1969^{b-}), uskrnuću riječi (Šklovski 1969⁻), savremenoj estetici (Morpurgo-Taljabue 1968⁻).

III. Zaključak

30. Jedna od polaznih tačaka u srpskoj metastilistici datoga perioda (1970–2020) jeste definisanje pojma književna stilistika. Drugo bitno tumačenje ticalo se književne stilistike i poetike. Neki autori konstatuju da stilistika gleda na strukturu i funkcije jezičkog znaka kao na instrumentalne oblike, a poetika u jeziku otkriva mogućnosti i mehanizme umjetničke komunikacije (Radoje Simić), drugi kao predmet stilistike ističu proučavanje stila, načina realizovanja govora u komunikativnoj funkciji, posebno način književnog uobličavanja umjetničkih vrijednosti kvalitetima i dinamikom jezičkih sredstava (Milivoj Pavlović). U hijerarhiji stilističkih pitanja kojima se bavila srpska metastilistika u datome vremenu na drugom mjestu, odmah iza pojma književna

stilistika, nalazi se književnoumjetnički stil (koji neki nazivaju književnim stilom, jezikom književnosti, poetskim stilom u širem smislu) itd. O tome predmetu istraživanja postoji mnogo više ocjena nego o samoj disciplini. Recimo, Novica Petković konstatuje da književni stilovi nastaju, nestaju i ponovo vaskrsavaju tako što uspostavljaju, kanonizuju, razrušuju i ponovo vaskrsavaju takav sistem. Pod stilom Dragiša Živković podrazumijeva način izražavanja, a pod stilom u književnosti jedinstvo svih mislilačkih, osjećajnih i ostalih duhovnih sposobnosti jednog pisca izraženih u njegovu djelu jedinstvenim načinom koji je svojstven samo tom piscu. Specifičnost srpske stilistike ovoga perioda jeste izdvajanje jednog urbanog načina izražavanja u književnim djelima i njegovo tumačenje kao značajne pojave. Radi se o beogradskom stilu, koji je predstavljao markantnu novinu pa se pojavio niz analiza posvećenim ovome pitanju. Krajem šezdesetih i tokom sedamdesetih godina XX vijeka zasnovan je pravac koji je dobio naziv *proza novog stila* (pored drugih termina kao što su *stvarnosna proza*, *stvarnosno-kritička proza*, *proza obnovljenog realizma*), a njegovi su nosioci nazvani *novostilistima*. Ta je inovacija došla nakon radikalne modernizacije proze početkom i sredinom šezdesetih godina XX stoljeća. Najveći doprinos tumačenju stiha kao suštinskog dijela proznog književnoumjetničkog stila dali su Svetozar Petrović, Leon Koen, Novica Petković, Žarko Ružić i Milosav Čarčić. Milan Đorđević je ponudio jedno od najoriginalnijih viđenja poetskog teksta u obliku dijagrama u koje se pjesme smještaju (oblikuju kao geometrijske figure, slike). U srpskoj metastilistici ovoga perioda dosta je urađeno na području analize stila pisaca i njihovih djela. Takva istraživanja mogu se podijeliti na tri dijela: (a) analize šire zasnovane (u njima se tumači jezik i stil kao neraskidiva cjelina, pri čemu je obično primaran jezik a sekundaran stil), (b) radovi u čijim se naslovima eksplicira da se radi samo u tumačenju stila, (c) studije koje se bave stilom konkretnih književnih djela. U okviru individualne stilistike (stilistike pojedinca, genetičke stilistike), tumačenja individualnih stilova (idiostilova) najviše radova odnosi se na stil Iva Andrića. Manje ima istraživanja načina izražavanja Branka Ćopića. Treću grupu čine radovi u kojima se analizira jezik i stil Janka

Donovića, Dušana Radović. P. P. Njegoša, Svetlane Velmar Janković, Grigorija Božovića Arsena Diklića i dr. «Čisti» radovi o stilu (bez isticanja jezika) dosta su široko predstavljeni. Neki od njih odnose se na poeziju, a najmanje na dramu.

U tumačenju teorije poetike, njenih pojedinih vrsta i načina konkretne umjetničke organizacije teksta srpska metapoetika dala je niz značajnih istraživanja. Ona je u XX vijeka prošla kroz nekoliko faza u kojima je dominirao neki od književno-poetičkih pravaca: moderna (na prelazu iz XIX u XX vijek), avangarda (nakon Prvog svjetskog rata, međuratna književnost), nadrealizam (1922–1932), pokret «socijalne literature» (od sredine 30-ih godina XX vijeka), period poslije Drugog svjetskog rata (do 60-ih godina), poststrukturalizam, postmodernizam. U metapoetičkim istraživanjima nastalim između 1970. i 2020. godine jedni su autori bili okrenuti vremenu do toga razdoblja, a drugi su paralelno sa književnom produkcijom analizirali ta djela. Izdvajaju se analize moderne i postmoderne.

Srpska makropoetika (koja pokriva najšira poetička pitanja i sadrži ograničen broj vrsta kao što su imanentna, eksplicitna, implicitna, lingvistička, matematička, kognitivna, filozofska, individualna poetika, autopoetika i dr.) nudi niz vrijednih radova. U okviru srpske mikropoetike uvedene su i razmatrane pojedine terminološke novine. Kao dominantna nameće se poetika sna (sanjarenja, sanjarija, snivanja) i poetika mita (mitološka, mitopoetička, mitologizovana poetika). U osnovu nekih vrsta poetike nalazi se postupak. Određeni tipovi poetike tiču se strukture književnog teksta i književne rodove, vrste i formacije. U okviru makropoetike posebno mjesto zauzimaju imanentna poetika, eksplicitna poetika, implicitna poetika, autopoetika i individualna poetika. Najznačajniji doprinos autopoetici, njenom temeljnom i širokom predstavljanju dao je Igor Perišić knjigom *Gola priča – autopoetika i istorija u Grobnica za Borisa Davidovića Danila Kiša, Novom Jerusalmu Borisava Pekića i Fami o biciklistima Svetislava Basare* (2007). U srpskoj metapoetici

dosta je razmatrana idiopoetika (individualna poetika) pojedinih pisaca. Po istraživačkom interesovanju izrazito odskoču Ivo Andrić i Miloš Crnjanski.

31. Razvoju srpske metastilistike i metapoetike doprinijele su mnogobrojne monografije, zbornici, doktorske disertacije, magistarski i diplomski radovi, a takođe naučno-istraživački projekti i skupovi.

32. Praćenje svjetskih tokova u književnoj stilistici i metapoetici snažno je podržala prevodilačka aktivnost. U Srbiji je u ovome periodu izašao priličan broj knjiga stranih autora. Neka od njih dolaze iz oblasti kao što je filozofija i epistemologija. Niz prevoda tiču se opštih aspekata poetike. Za metapoetiku su posebno važne strane studije o (a) odnosu između estetike i poetike, estetike i teorije informacija, (b) estetske recepcije, estetske jezika, specifičnosti estetskog kao kategorije, (c) pojmu estetske vrijednosti i drugim aspektima estetike. Vrlo su relevantni prevodi koji se tiču poetike kompozicije, stare književnosti, matematičke poetike, odnosa jezika i književnog teksta, lingvistike i nauke o književnosti, književnosti i logike, različitih aspekata književnosti. Lingvistički, književni, poetički i stilistički pogledi stranih istraživača na strukturu umjetničkog teksta bili su korisni za dalji razvoj srpske poetike i stilistike. Dio prevoda ima kao temu poeziju i teoriju stiha. Nekoliko prevedenih studija posvećeno je romanu, bajci i drami. Jedan broj tiče se odnosa poetike i stilistike, tumačenja stila, retorike, semantike, semiotike kulture, metafora i figura. U pojedinim radovima razmatraju se književni pravci kao što su romantizam, simbolizam, formalizam, moderna. Niz prevoda donosi rasprave o (a) doživljaju, tumačenju, objašnjenju i čitanju umjetničkog djela, (b) imaginaciji i teoriji pripovijedanja.

Oznake

Znak □ ukazuje na to da su citirani kontakti pasusi (koji su u originalu locirani u posebne redove) spojeni i stavljeni u isti red (pretvoreni u jedan pasus).

Literatura³³

1. Andonovski B. Poetika nadrealističkog (anti)romana u srpskoj književnosti i evropskom kontekstu: doktorska disertacija. – Beograd: [B. D. Andonovski], 2017. – 1125 l.
2. Antanasijević I. Poetika ruskih tužbalica: doktorska disertacija. – Priština – Vranje: [I. Antanasijević], 2001. – 307 l.
3. Bečanović T. Đ. Poetika Lalićeve trilogije (*Zlo proljeće*, *Lelejska gora* i *Hajka*): doktorska disertacija. – Beograd: [T. Bečanović]. – 332 l.
4. Bečanović-Nikolić Z. Hermeneutika i poetika: teorija pripovedanja Pola Rikera. – Beograd: Geopoetika, 1998. – 234 s. [mon]
5. Belić A. «Beogradski stil» // Belić, Aleksandar. Oko našeg književnog jezika: Članci. Ogledi i popularna predavanja. – Beograd: Srpska književna zadruga, 1951. – S. 210–218.
6. Brajović T. Teorija pesničke slike. – Beograd: Zavod za izdavanje udžbenike i nastavna sredstva, 2000. – 392 s.
7. Bulajić J. Poetika romana Danila Nikolića: doktorska disertacija. – Beograd: [J. Bulajić], 2014. – 344 l.
8. Cvetković N. Pesničko stvaralaštvo i poetika Miloša Crnjanskog. – Beograd: [N. Cvetković], 1980. – 446 s.
9. Cvetković N. Poetika pisaca: (književno-poetičke studije III). – Beograd: Književno društvo prosvetnih radnika Srbije, 1994. – 131 s. [mon]
10. Čarkić Ž. M. Fonika stiha. – Beograd: Naučna knjiga, 1992. – 349 s.
11. Čarkić Ž. M. Rimarijum srpske poezije. – Beograd: Međunarodno udruženje „Stil“, 2007. – 483 s.
12. Čarkić Ž. M. Stilistika stiha. – Beograd: Međunarodno udruženje „Stil“, 2006. – 288 s.
13. Čarkić Ž. M. Uvod u stilistiku. – Beograd: Naučna knjiga, 2002. – 289 s.
14. Damjanov S. Šta to beše «mlada srpska proza»? : zapisi o «mladoj srpskoj prozi» osamdesetih. – Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, 1990. – 135 s.
15. Delić J. O poeziji i poetici srpske moderne. – Beograd: Zavod za udžbenike, 2008. – 357 s.
16. Delić. Poetika pripovijedne proze u teorijskim iskazima i u književnom stvaranju Danila Kiša: doktorska disertacija. – Beograd: [J. M. Delić], 1995. – 851 l.
17. Deretić J. Poetika Dositeja Obradovića. – Beograd: «Vuk Karadžić», 1974. – 278 s. [mon]
18. Deretić J. Poetika prosvjećivanja: književnost i nauka u delu Dositeja Obradovića. – Beograd: Književne novine, 1989. – 222 s. [mon]
19. Deretić J. Poetika srpske književnosti. – Beograd: Filip Višnjić, 1997. – 420 s. [mon]
20. Detelić M. I. Poetika prostora u srpskoj deseteračkoj epici: doktorska disertacija. – Beograd: [M.I. Detelić], 1991. – 497 s.
21. Detelić M. Urok i nevesta: poetika epske formule. – Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Balkanološki institut; Kragujevac: Univerzitet, Centar za naučna istraživanja. 1996. – 232 s. [mon]
22. Došlić M. Tematika i poetika Ljubomira Nenadovića. – Beograd: Zadužbina Vladete Jerotića: Domus editoria Ars Libri ; Banjaluka: Besjeda, 2019. – 363 s. [mon]
23. Đerić Z. Poetika bezdomnosti: slovenska književna emigracija u XX veku. – Novi Sad: Grafo-marketing, 2014. – 332 s. [mon]
24. Đorđević M. Matematička lingvistika i pesništvo. – Zagreb: Mladost, 1987. – 212 s.

³³ Zbog velikog broja bibliografskih jedinica i ograničenog prostora predviđenog za ovu analizu u spisak literature uključeni su samo (a) radovi koji se citiraju navođenjem broja strane/strana, npr. Marković 1980: 5 (izostavljeni su radovi koji se citiraju bez navođenja strane, npr. Marković 1985), b) knjige srpskih autora čiji se naslovi ekspliciraju, c) radovi značajni za dato istraživanje. Bibliografske jedinice koje nisu ušle u popis literature označene su gornjom indeksnom crticom iznad godine (tipa 1985'). Monografije su posebno označene [mon]. Kompletan bibliografija biće objavljena u posebnoj monografiji.

25. Đorđević M. M. Književno delo Aleksandra Vuča (nadrealizam, poezija, roman i poetika): doktorska disertacija. – Beograd: [s. n.], 1992. – 315 l.
26. Đorđević M. Književno delo Aleksandra Vuča: (nadrealizam, poezija, roman i poetika). – Beau Bassin: GlobEdit, 2019. – 230 s. [mon]
27. Đurković A. Poetika i sintaksa «kratkog metra» na primeru stvaralaštva Dejana Đurkovića: doktorska disertacija. – Beograd: [A. Đurković], 2016. – 253 l.
28. Filipović D. M. Poetika dinamičkog identiteta u delima Miloša Crnjanskog: odnos putopisno-memoarskog i dramskog prema romaneskom: doktorska disertacija. – Beograd: [D. Filipović], 2016. – 355 l.
29. Filipović V. Poezija i poetika Stevana Raičkovića. – Priština: Jedinstvo, 1977. – 197 s. [mon]
30. Gordić-Petković V. Virtuelna književnost. – Beograd: Zavod za izdavanje udžbenike i nastavna sredstva, 2004. – 154 s. [mon]
31. Gordić-Petković V. Virtuelna književnost. [Knj. 2], Književnost, tehnologija, ideologija. – Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka Žarko Zrenjanin, 2007. – 225 s. [mon]
32. Hristić J. (izbor tekstova, predgovor i beleške). Nova kritika. – Beograd: Nolit, 1973. – 478 s.
33. Ičević D. Misaona po(i)etika. – Podgorica: D. Ičević, 2014. – 335 s. [mon]
34. Ivanović R. V. Poetika i kritika: studije i ogledi o makedonskoj književnosti. – Kikinda: Književna zajednica Kikinde, 1988. – 252 s. [mon]
35. Ivanović R. V. Poetika Koste Racina. – Novi Sad: Bratstvo-jedinstvo, 1979. – 175 s. [mon]
36. Jeftimijević-Mihajlović M. Mit(o)poetika romana Petra Sarića. – Priština – Leposavić: Institut za srpsku kulturu, 2021. – 483 s. [mon]
37. Jerkov A. Imanentna poetika Andrićevih romana // Sveske Zadužbine Ive Andrića. – Beograd: 1992. God. 11, br. 8. S. 200–236.
38. Jerkov A. Imanentna poetika i saznajna moć Andrićeve *Travničke hronike* // Književnost: mesečni časopis. – Beograd: 1996. God. 49, knj. 101, sv. 5/6. – S. 294–303.
39. Jovanov S. Rečnik postmoderne: sa uputstvima za radoznale čitaoce. – Beograd: Geopoetika, 1999. – 182 s.
40. Jovanović I. R. Poetika modernog u pesništvu, drami i esejistici Ranka Mladenovića: doktorska disertacija. – Beograd: [I. R. Jovanović], 1992. – 412 l.
41. Jovanović V. Pripovetke Antonija Isakovića – poetika i književnoistorijski značaj: doktorska disertacija. – Beograd: [V. Jovanović], 2005. – 299 l.
42. Jovanović V. Trenovi i raskršća: poetika pripovedanja Antonija Isakovića. – Beograd: Prosveta, 2009. – 295 s. [mon]
43. Jović D. Jezički sistem i poetska gramatika. – Beograd: BIGZ – Jedinstvo, 1985. – 157 s.
44. Jurić Z. Poezija i poetika Novice Tadića: doktorska disertacija. – Beograd: [Z. Jurić], 2016. – 300 l.
45. Karanović Z., Radulović S. Žanrovi srpske književnosti: poreklo i poetika oblika: zbornik. Br. 2. – Novi Sad: Filozofski fakultet: Orfeus, 2005. – 416 s. [mon]
46. Kojen L. Jakobson: poetika i metrika. – Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 1998. – 137 s. [mon]
47. Kojen L. Studije o srpskom stihu. – Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1996. – 383 s.
48. Konstantinović S. Poetika socrealističkog romana (istorija i teorija žanra na građi slovenskih književnosti): doktorska disertacija. – Novi Sad: [S. Konstantinović], 2003. – 232 l.
49. Konstantinović Z. Fenomenološki pristup književnom delu. – Beograd: Prosveta, 1969. – 309 s.
50. Konjević N. Poetika umetničke proze Vladana Desnice: doktorska disertacija. – Novi Sad: [N. Konjević], 2011. – 269 s.
51. Koprivica Z. Rediteljska poetika Živka Nikolića: doktorska disertacija. – Beograd: [Z. Koprivica], 2007. – 318 l.
52. Kovačević M. Stilske figure i književni tekst. – Beograd: Trebnik, 1998. – 215 s.
53. Kozić R. D. Uticaj antičkih i srednjovekovnih poetika na Makremvolitov roman viđen u perspektivi istorije stila: doktorska disertacija. – Beograd: [R. Kozić], [200?]. – 412 l.

54. Krsmanović Z. V. Prve verzije Lancelota u prozi iz XIII veka i poetika francuskog srednjovekovnog romana: doktorska disertacija. – Beograd: [Z. V. Krsmanović], 2016. – 351 l.
55. Ljuštanović J. Poetika modernog i srpska poezija za decu od 1951. do 1971. godine: doktorska disertacija. – Beograd: [J. Ljuštanović], 2006. – 404 l.
56. Macura S. Đ. Poetika romana Slobodana Selenića: doktorska disertacija. – Beograd: [S. Đ. Macura], 2007. – 339 l.
57. Marković B. Poetika i poezija avangarde za decu i mlade (Aleksandar Vučo, Oskar Davičo i Vasko Popa) – metodički i teorijski aspekti: doktorska disertacija. – Beograd: [B. Marković], 2020. – 269 l.
58. Markuš S. Poetika Pedra Almodovara. – Beograd: Stubovi kulture: Jugoslovenska kinoteka, 1998. – 109 s. [mon]
59. Meza O. Poetika sna i sanjarenja: recepcija poezije i filozofije Lučijana Blage. – Vršac: KOV – Književna opština Vršac, 2005. – 169 s. [mon]
60. Miladinović P. Pavle Miladinović: energija simbola i poetika trajanja. – Požarevac: Kreativni tim Petković: Kulturno-prosvetna zajednica: Fondacija Milenin dom, 2011. – 210 s. [mon]
61. Miladinović-Prica I. Od buke do tišine: poetika ranog stvaralaštva Džona Kejdža. – Beograd: Fakultet muzičke umetnosti, Katedra za muzikologiju, 2011. – 147 s. [mon]
62. Milutinović Dejan. Istorijska poetika detektivske priče: doktorska disertacija. – Niš: [D. Milutinović], 2012. – 745 s.
63. Milutinović D. Poetica Borgesiana: književnost po H. L. Borhesu. – Niš: Niški kulturni centar: Filozofski fakultet, 2015. – 181 s. [mon]
64. Milutinović Z. Imanentna poetika u drami XX veka: doktorska disertacija. – Beograd: Filološki fakultet, 1993. – 302 l.
65. Milutinović Z. Metateatralnost: imanentna poetika u drami XX veka. – Beograd: Radionica SIC, 1994. – 228 s. [mon]
66. Miljković D. Poetika komedije: o umeću nevaljalstva. – Novi Sad: Mediterran publishing, 2020. – 96 s. [mon]
67. Mirkov-Bogdanović N. P. Poetika verzija putopisne i memoarske proze Miloša Crnjanskog: doktorska disertacija. – Beograd: [N. P. Mirkov-Bogdanović], 2008. – 176 l.
68. Nikolić M. Stilistika pripovedanja u stvarnosnoj prozi Dobila Nenadića // Sprski jezik: studije srpske i slovenske. – Beograd: 2017. Serija 1, br. 22. – S. 155–174.
69. Novaković B. Poetika Anri Mišoa: doktorska disertacija. – Beograd: [B.B. Novaković], 1991. – 420 s.
70. Novaković J. Na rubu halucinacija: poetika srpskog i francuskog nadrealizma. – Beograd: Filološki fakultet, 1996. – 286 s. [mon]
71. Opačić Z. Poetika bajke Grozdane Olujić: doktorska disertacija. – Beograd: [Z. Z. Opačić], 2008. – 350 l.
72. Pantić M. Pekićeva sotija, roman *Kako upokojiti vampira* u svetlu autorske oznake i upotrebe žanra // Palavestra P. (ur.). Srpska fantastika: natprirodno i nestvarno u srpskoj književnosti. – Beograd: SANU, 1989. – S. 611–616.
73. Pavić M. Hazarski rečnik: Roman leksikon u 100.000 reči. Androgino izdanje. – Beograd: Dere-ta, 2006². – 396 s.
74. Pavićević I. Poetika vremena i prostora u Lalićevim romanima. – Nikšić: Univerzitetska riječ, 1987. – 125 s. [mon]
75. Pavićević J. Poetika dramskog stvaralaštva Sare Kejn u kontekstu nove britanske drame: doktorska disertacija. – Kragujevac: [J. Pavićević], 2016. – 419 s.
76. Pavlović G. Poetika prostora u delu Miloša Crnjanskog: doktorska disertacija. – Beograd: [G. T. Pavlović], 2018. – 286 s.
77. Pavlović M. Problemi i principi stilistike. – Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika, 1969. – 287 s.
78. Pavlović M. Poetika žrtvenog obreda. – Beograd: Studentski kulturni centar, 1996. – 188 s. [mon]

79. Perić D. Ž. Poetika vremena srpskih usmenih epskih pesama predvukovskog beleženja i Vukovih zbirki: doktorska disertacija. – Beograd: [D. Ž. Perić], 2013. – 369 l.
80. Perišić B. N. Odbegla tajna. Poetika proze Momčila Nastasijevića. – Beograd: Princip: Prosveta, 2018. – 225 s. [mon]
81. Perišić I. Gola priča – autopoetika i istorija u *Grobnica za Borisa Davidovića* Danila Kiša, *Novom Jerusalimu* Borisava Pekića i *Fami o biciklistima* Svetislava Basare. – Beograd: Plato – Institut za književnost i umetnost, 2007. – 301 s.
82. Perišić N. Poetika proze Momčila Nastasijevića: doktorska disertacija. – Beograd: [N. Perišić], 2015. – 372 l.
83. Petković A. Poetika Pindarovih epinikija: doktorska disertacija. – Beograd: [A. N. Petković], 2011. – 239 l.
84. Petković N. (ur.). Poetika srpske književnosti. – Beograd: Institut za srpsku književnost i umetnost – Naučna knjiga, 1988^a. – 217 s.
85. Petković N. (ur.). Poezija i poetika Branka Miljkovića: zbornik radova. – Beograd – Gadžin Han: Institut za književnost i umetnost – Dom kulture «Branko Miljković», 1996. – 228 s. [mon]
86. Petković N. (ur.). Proučavanje imanentne poetike: predmet i svrha // Petković, Novica (ur.). Poetika srpske književnosti. – Beograd: Institut za srpsku književnost i umetnost – Naučna knjiga, 1988^b. – S. 7–17.
87. Petković N. Artikulacija pesme II. Sarajevo: Svjetlost, 1972. – 236 s.
88. Petković N. Jezik u književnom delu (varijacije na temu Opojaza). – Beograd: Nolit, 1975^a. – 455 s.
89. Petković N. Od formalizma ka semiotici. – Beograd: BIGZ – Jedinstvo, 1975^b. – 343 s.
90. Petković N. Ogledi iz srpske poetike. – Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006². – 254 s.
91. Petković N. Proučavanje imanentne poetike: predmet i svrha // Petković Novica (ur.). Poetika srpske književnosti: zbornik radova. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 1988^c. – S. 7–17.
92. Petrović A. M. Struktura identiteta i mitološka poetika Rastka Petrovića: doktorska disertacija. – Kragujevac: [A. M. Petrović], 2015. – 346 l.
93. Petrović P. Ž. Avangardni roman bez romana: poetika kratkog romana srpske avangarde. – Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2008. – 349 s. [mon]
94. Petrović S. Oblik i smisao: Spisi o stihu. – Novi Sad: Matica srpska, 1986. – 486 s.
95. Petrović S. Stih // Škreb, Zdenko; Stamać, Ante. Uvod u književnost: Teorija, metodologija. – Zagreb: Globus, 1998⁵. – S. 283–334.
96. Petrović T. Uvod u književnost. – Novi Sad: Prometej, 2009. – 370 s.
97. Pisarev N. Poetika kamernih prostora u prozi Miloša Crnjanskog. – Pančevo: Mali Nemo, 2020. – 329 s. [mon] (Pijanović P. Poetika romana Borislava Pekića (formalno-tematski aspekti): doktorska disertacija. – Beograd: [P. Pijanović], 1989. – 485 l.). (Pisarev N. Poetika kamernih prostora u prozi Miloša Crnjanskog: doktorska disertacija. – Novi Sad: [N. Pisarev], 2018. – 323 l.)
98. Polić B. Poetika i politika Vladimira Majakovskog: utopija, distopija, antiutopija. – Zagreb: Globus, 1988. – 358 s. [mon]
99. Popov J. Klasicistička poetika i roman: doktorska disertacija. – Beograd: [J.Č. Popov], 2000. – 314 l.
100. Popov J. Klasicistička poetika romana. – Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2001. – 313 s. [mon]
101. Popović D. Poetika Apolinerovog kaligrama. – Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2016. – 178 s. [mon]
102. Potić D. Poetika prikrivanja: folklorni obrasci u stvaralaštvu Stevana Raičkovića. – Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, 2018. – 397 s. [mon]
103. Protić M. «Beogradski stil» u srpskoj književnosti // Naučni skup II Majski pravnički dani: Pravo i jezik, Kragujevac, 4. maj 2006. – Kragujevac: Pravni fakultet, 2006. – S. 77–88.

104. Radenković L. Lingvostilistika i strukturalizam u nauci o književnosti i nastavi književnosti. – Beograd: Naučna knjiga, 1974. – 91 s.
105. Radikić V. R. Zmajevno pesništvo za decu – struktura, postupak, poetika: doktorska disertacija. – Beograd: [V. Radikić]. – 568 s.
106. Radojković S. Poetika sećanja u mediju grafike: istraživanja u tehnici drvoreza: doktorski umetnički projekat. – Beograd: [S. Radojković], 2016. – 120 s.
107. Radovanović Đ. Poetika samoubistva u prozi Ive Andrića i Miloša Crnjanskog: doktorska disertacija. – Kragujevac: [Đ. Radovanović], 2021 – 524 s.
108. Radulović M. Vreme i duša: poetika i etika srpske proze druge polovine 20. veka. – Beograd: Jasen, 2017. – 611 s. [mon]
109. Rajičić-Perić S. Poetika igre u srpskoj književnosti 20. veka (LJ. Micić, M. Todorović, S. Bogdanović, M. Pavić): doktorska disertacija. – Kragujevac: [S. Rajičić Perić], 2016. – 428 l.
110. Ređep J. Stare srpske biografije: (poetika žanra). – Novi Sad: Prometej, 2008. – 148 s. [mon]
111. Ristović J. Poetika snova u srpskoj književnosti XX veka: (na primerima romana *Dnevnik o Čarnojeviću* M. Crnjanskog, *Hazarski rečnik* M. Pavića i *Opsada crkve Sv. Spasa* G. Petrovića): doktorska disertacija. – Kragujevac: [J. Ristović], 2017. – 267 l.
112. Ružić Ž. Nad zagonetkom stiha. – Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, 1986. – 313 s.
113. Samardžija S. Poetika usmenih prozних oblika. – Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 1997. – 249 s. [mon]
114. Sekulić I. Beogradski stil // Sekulić Isidora. Izabrani eseji. – Novi Sad: Akademska knjiga, 2010. – S. 91–100.
115. Sibinović M. Poetika i poezija: veliki ruski liričari. – Beograd: Književna zajednica «Zvezdara», 1990. – 202 s. [mon]
116. Simić R. Uvod u filozofiju stila. – Sarajevo: Svjetlost, 1991. – 333 s.
117. Stanojčić Ž. Jezik i stil iva Andrića: Funkcije sinonimskih odnosa. – Beograd: Grafičko preduzeće „Novi dani“, 1967. – 330 s.
118. Stojanović-Pantović B., Gvozden V., Paripović-Krčmar S. Poetika Milutina Bojića: zbornik radova. – Beograd – Trebinje: Institut za književnost i umetnost: Biblioteka «Milutin Bojić» – «Dučićeve večeri poezije», 2017. – 634 s. [mon]
119. Šarančić-Čutura S. Usmena književnost (poetika, žanrovi, stil) u delima za decu i omladinu Branka Čopića: doktorska disertacija. – Novi Sad: [S. Šarančević-Čutura], 2007. – 277 l.
120. Šarenac S. Poetika proze Gorana Petrovića: doktorska disertacija. – Beograd: [S. Šarenac], 2016. – 598 l.
121. Šutić M. (priredio). Pesnička slika. – Beograd: Nolit, 1978. – 137 s.
122. Tartalja I. Pripovedačeva estetika: Prilog poznavanju Andrićeve poetike. – Beograd: Nolit, 1979. – 338 s.
123. Tautović R. Strukturalna poetika i poetska vrednost. Zbornik za jezik i književnost; knj. 1. – Tigrad: [b. i.]. – S. 154–165. [mon]
124. Todorović G. Poetika postmodernizma u dramama Aleksandra Popovića: (književni postupci, dekonstrukcija temeljnih obrazaca, novo čitanje tradicije): doktorska disertacija. – Novi Sad: [G. Todorović], 2014. – 328 l.
125. Todorović M. Prostori signalizma. – Zrenjanin – Novi Sad: Agora – Sajnos. 2014. – 214 s.
126. Todorović P. (priredio). Antologija srpskog dadaizma. – Beograd: Službeni glasnik, 2014. – Beograd 336 s.
127. Tomić L. Poetika Miodraga Bulatovića: doktorska disertacija. – Beograd [L. Tomić]. – 305 l.
128. Tornjanski-Brašnjović S. S. Imanentna poetika *Hazarskog rečnika* // Metodički vidici: časopis za metodiku filoloških i drugih društveno-humanističkih predmeta. – Novi Sad: Filozofski fakultet, 2011. – Br. 2. – S. 59–64.
129. Tošović B. «Li-li La-la-una» // Sveske. – Beograd: Zadužbina Ive Andrića. 2016^b. God. 35, br. 33. – S. 83–106.
130. Tošović B. Funkcionalni stilovi. – Beograd: Beogradska knjiga, 2002. – 574 s.

131. Tošović B. Funkcionalni stilovi. – Sarajevo: Svjetlost, 1998. – 312 s.
132. Tošović B. Generatorska lingvistika. – Beograd: Svet knjige, 2018. – 190 s.
133. Tošović B. Glasovni i slogovni simbolizam Andrićeve pjesme *Lili Lalauna* // Lazić N., Pletikos O. E. (ur.). Istraživanje govora: Deveti znanstveni skup s međunarodnim učešćem. Knjiga sažetaka. Filozofski fakultet. – Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. 2016^c. – S. 102–103.
134. Tošović B. Lalaunsko percipiranje // Bogutovac D., Karlić V., Šakić S. Što sanjamo: Knjiga radova povodom 70. rođendana profesora Dušana Marinkovića. – Zagreb: FF press, 2019. – S. 13–28.
135. Tošović B. *Lili Lalauna* // Tošović B. (ur./Hg.). Andrićevi *Znakovi*. Andrićs *Zeichen*. – Grac – Beograd – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Svet knjige – nmlibris, 2016^d. – S. 665–715.
136. Tošović B. Stilistika i poetika Ćopićevog stiha // Tošović B. (ur./Hg.). Poezija Branka Ćopića / Die Posie Branko Ćopićs. – Graz – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Grafid, 2020. – S. 11–137. [Ćopićev projekat - Ćopićs Projekt, knj. 9]
137. Tošović B. Stilistika i poetika Ćopićevog stiha // Tošović B. (ur./Hg.). Poezija Branka Ćopića / Die Posie Branko Ćopićs. – Grac – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Grafid, 2020. – S. 11–137. [Ćopićev projekat – Ćopićs Projekt, knj. 9]
138. Tošović B. *Лили Лалауна* // Stylistyka. – Opole: Instytut Polonistyki i Kulturoznawstwa. 2016^e. No 25. – S. 513–528.
139. Tutnjević S. Poetička i poetološka istraživanja. – Beograd: Čigoja štampa, 2007. – 367 s.
140. Ugrenović A. Poetika sižea – dijalektika sadržine i forme u narativnoj prozi Sime Matavulja: doktorska disertacija. – Beograd: [A. Ugrenović], 2017. – 362 l.
141. Uzelac M. Delo u vremenu (poetika Laze Nančića). – Vršac: Vršacke vesti, 1997. – 152 s. [mon]
142. Vitanović S. Poetika Nikole Boaloe i francuski klasicizam. – Beograd: Srpska književna zadruga, 1971. – 335 s. [mon]
143. Vladić-Jovanov M. P. Dekonstrukcija i pesnička poetika Tomasa Sternsa Eliota: doktorska disertacija. – Beograd: [M. P. Vladić-Jovanov], 2010. – 396 s.
144. Vučković R. Proza srpske avangarde. – Beograd: Službeni glasnik, 2011. – 261 s.
145. Vujin B. Poezija britanske popularne kulture 20. veka: poetika i hermeneutika: doktorska disertacija. – Novi Sad: [B. Vujin], 2014. – 265 l.
146. Vujisić D. Poetika pripovedanja Živojina Pavlovića: doktorska disertacija. – Beograd: [D. S. Vujisić], 2015. – 390 l.
147. Vukićević D. Poetika čitanja: kritika proze: 1868–1901. – Beograd: Zadužbina Andrejević, 1998. – 123 s. [mon]
148. Vukićević-Janković V. Poetika i estetika Njegoševih malih umotvora (prilog genologiji, poetologiji i versologiji): doktorska disertacija. – Novi Sad: [V. Vukićević-Janković], 2005. – 230 l.
149. Zubac M. Poetika Duška Trifunovića: doktorska disertacija. – Novi Sad: [M. Zubac], 2012. – 200 l.
150. Živković D. Teorija književnosti za gimnazije i srednje škole. – Sarajevo: Svjetlost, 1958. – 232 s.
151. Živković D. Od poetike do ontologije umetnosti (filozofija umetnosti). – Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1996. 183 s.
152. Živković V. Srpska realistička proza i poetika bajke: doktorska disertacija. – Beograd: [V. Živković], 2008. – 234 l.
153. Živković Ž. S. Signalizam: geneza, poetika i umetnička praksa: (doktorska disertacija). – Beograd: [Ž. Živković], 1991. – 669 l.
154. Živković D. (gl. i odg. ur.) Rečnik književnih termina. – Beograd: Nolit, 1992². – 950 s.
155. Žurić J. Poetika proze Voje Čolanovića: doktorska disertacija. – Beograd: [J. Žurić], 2018. – 799 l.
156. Prevodi (ilustrativni primjeri)
157. Bahtin M. M. Problemi poetike Dostojevskog. Prevela M. Nikolić, predgovor N. Milošević. – Beograd: Nolit, 1967. – 356 s. [Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. М., 1963]
158. Bašlar G. Poetika prostora. Prevela F. Filipović. – Beograd: Kultura, 1969^a. – 297 s. [Bachelard G. La poétique de l'espace. Paris, 1958]

159. Bužinjska A., Markovski M. P. Književne teorije XX veka. Prevela I. Đokić-Saunderson. – Beograd: Službeni glasnik, 2009. – 659 s. [A. Burzyńska, M. P. Markowski. Teorie literatury XX wieku. Kraków, 2006].
160. Giljen K. Književnost kao sistem: ogledi o teoriji književne istorije. Preveo T. Vučković. – Beograd: Nolit, [1982]. – 452 s. [Guillén C. Literature as System: Essays Toward the Theory of Literary History. Princeton, 1970]
161. Hačion L. Poetika postmodernizma: istorija, teorija, fikcija. – Novi Sad: Svetovi, 1996. – 414 s. [Hutcheon L. A poetics of postmodernism. New York – London, 1988]
162. Hamburger K. Logika književnosti. Preveo i predgovor napisao S. Grubačić. – Beograd: Nolit, 1976. – 320 s. [Hamburger K. Die Logik der Dichtung. Stuttgart, 1957]
163. Ingarden R. Poetika: teorija umetničke književnosti. Prevela I. Đokić-Saunderson. – Beograd: I Factum izdavaštvo, 2000. – 114 s. [Ingarden R. Poetyka: teoria literatury artystycznej. Warszawa, 1966]
164. Jakobson R. Lingvistika i poetika. Preveli D. Pervaz, T. Bekić, V. Vuletić, S. Marić, R. Bugarski. – Beograd: Nolit, 1966. – 327 s. [Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. In: Структурализм: „за“ и „против“. М., 1975, с. 193–230]
165. Jakobson R. Ogledi iz poetike. Preveli L. Došen, A. Ilić, G. Jovanović, L. Kojen, A. Muzalevski, L. Sobotin, J. Stakić, P. Vujičić, B. Zec. – Beograd: Nolit, 1978. – 397 s. [Якобсон Р. Работы по поэтике. М., 1987]
166. Lihačov D. S. Poetika stare ruske književnosti. Preveo D. Bogdanović. – Beograd: Srpska književna zadruga, 1972. – S. 454 s. [Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы. М., 1967]
167. Lotman J. M. Struktura umetničkog teksta. Preveo N. Petković. – Beograd: Nolit, 1976. – 398 s. [Лотман Ю. М. Структура художественного текста. М., 1970]
168. Markjević H. Nauka o književnosti. Preveo S. Subotin. – Beograd: Nolit, 1974. – 338 s. [Markiewicz H. Główne problemy wiedzy o literaturze. Warszawa, 1976]
169. Markus S. Matematička poetika. Preveli B. Krstić, D. Stojanović. – Beograd: Nolit, 1974. – 373 s. [Marcus S. Matematica poetică. București, 1970]
170. Medvedev P. N. Formalni metod u nauci o književnosti. Kritički uvod u sociološku poetiku. Preveo Đ. Vujović. – Beograd: Nolit, 1976. – 269 s. [Медведев П. Н. Формальный метод в литературоведении: Критическое введение в социологическую поэтику. Л., 1928]
171. Meletinski E. M. Poetika mita. Preveo J. Janičijević. – Beograd: Nolit, 1983. – 397 s. [Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. М., 1976]
172. Mukaržovski J. Ogledi iz estetike i poetike. Preveo A. Ilić. – Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1998. – 221 s. [Mukařovský J. Kapitoly z české poetiky. Praha, 1948; Studie z estetiky. Praha, 1966; Cestami poetiky a estetiky. Praha, 1971; Studie z poetiky. Praha, 1982]
173. Mukaržovski J. Struktura, funkcija, znak, vrednost. Ogledi iz estetike i poetike. Izbor i prevod A. Ilić. – Beograd: Nolit, 1987. – 405 s. [Mukařovský J. Kapitoly z České poetiky. Studie z estetiky. Cestami poetiky a estetiky. Praha, 1928–1938]
174. Prop V. Morfologija bajke. Preveli P. Vujičić, R. Matijašević, M. Vuković. – Beograd: Nolit, 1982. – 335 s. [Пропп В. Я. Морфология сказки, 1928]
175. Rimmon-Kenan S. Narativna proza: savremena poetika. Prevod i pogovor A. Stević. – Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2007. – 234 s. [S. Rimmon-Kenan. Narrative Fiction, 1983] [mon]
176. Sarrazac J.-P. Poetika moderne drame: od Henrika Ibzena do Bernara-Mari Koltesa. Prevela M. Miočinović. – Beograd: Clio, 2015. – 233. [J.-P. Sarrazac. Poétique du drame moderne, 2012] [mon]
177. Štajger E. Umeće tumačenja i drugi ogledi. Izbor tekstova M. Komnenić, prevela D. Gojković, predgovor Z. Konstantinović. – Beograd: Prosveta: 1978. – 358 s. [E. Steiger. Die Kunst der Interpretation; Grundbegriffe der Poetik; Goethe, Meisterwerke der deutschen Sprache. Zürich – München, 1977]
178. Tatarenko Ala. Poetika forme u prozi srpskog postmodernizma. – Beograd: Službeni glasnik, 2013. – 369 s. [modifikovana monografija: Поэтика форми в прозі постмодернізму: досвід сербської літератури, Lavov 2012]

179. Tinjanov J. N. Problemi stihovnog jezika. Preveli sa ruskog N. Kusturica i B. Tošović. – Sarajevo: Veselin Masleša, 1990. – 299 s. [Тынянов Ю. Н. Проблемы стихотворной речи. М., 1964]
180. Todorov C. Poetika. Prevod s francuskog B. Jelić, M. Konstantinović. – Beograd: Plato, 1998. – 68 s. [Todorov T. Poétique. Paris, 1968/1973]
181. Uspenski B. A. Poetika kompozicije. Semiotika ikone. Preveo N. Petković. – Beograd: Nolit, 1979. – 374 s. [Успенский Б. А. Поэтика композиции (Структура художественного текста и типология композиционной формы). М., 1970; О семиотике иконы. Тарту, 1971]
182. Valeri P. Pesničko iskustvo. Izbor i predgovor K. Mićević, preveli L. Karadžić, N. Petrović, K. Mićević. – Beograd: Prosveta, 1980. – 406 s. [Valéry P. Variété. Mélanges. Tel Quel. Paris, 1924–1944]
183. Velek R., Voren O. Teorija književnosti. – Beograd: Nolit, 1965. – 418 s. [Wellek R., Warren A. Theory of literature. New York, 1942]
184. Volas M. Novije teorije pripovedanja. Prevela M. V. Jovanov. – Beograd: Službeni glasnik, 2016. – 239 s. [M. Wallace. Recent Theories of Narrative, 1986]